

Doc. dr. sc. Ana Đanić Čeko*

Iskra Jukić**

Matko Guštin***

ULOGA I ZNAČAJ KLINIČKE NASTAVE NA PRAVNIM FAKULTETIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ S POSEBNIM OSVRTOM NA PRAVNO-EKONOMSKU KLINIKU PRAVNOG FAKULTETA U OSIJEKU

UDK 347.921.6:378.4(497.5).096:34](Osijek)

Primljeno: 30.11.2020.

Prihvaćeno: 15.12.2020.

Pregledni znanstveni rad

Sažetak

U kreiranju sustava suvremenoga pravničkog obrazovanja, nezaobilazna je i uloga pravnih klinika koje predstavljaju platformu za primjenu teorijskih i stjecanje praktičnih znanja u području prava. Pravne klinike nedvojbeno su prvi korak k osuvremenjivanju visokoobrazovnog sektora jer daju mogućnost proširenja spoznaja i osobitu integraciju studenata koji se u pravnoj struci mogu razvijati samo praktičnim pristupom nastavnim procesu. Formalno gledajući, Republika Hrvatska zakonodavnim je okvirom regulirala pružanje besplatne pravne pomoći koja, između ostaloga, obuhvaća i pravne klinike kao generator jačanja pravničkoga obrazovanja te civilnoga društva. Autori će, stoga, prvotno normativnom analizom ukazati na relevantne odredbe važećega Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Ovim se zakonodavnim okvirom postavljaju temeljne odrednice djelovanja pravnih klinika u pružanju primarne pravne pomoći. Značaj održavanja kliničkih vježbi kao oblika praktične nastave za studente pravnih fakulteta u Republici Hrvatskoj od iznimne je važnosti za dobivanje iskustva pravničkoga znanja koje studentima nedostaje. Stoga se ukratko prikazuju organizacije pravnih klinika u Republici Hrvatskoj. Kliničko djelovanje iziskuje interdisciplinarni pristup jer pravo je danas gotovo nemoguće promatrati jednosmjerno, ne uvodeći i druge srodne znanosti u njegovu primjenu. Prema tomu, takav način suradnje prikazuje se i analizira na primjeru Pravno-ekonomske klinike pri Pravnom fakultetu u Osijeku, a koja spaja dva međusobno preklapajuća područja – pravo i ekonomiju. Nadalje,

* Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, adjanic@pravos.hr

** Studentica V. godine Integriranoga preddiplomskog i diplomskoga sveučilišnog studija Pravo, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, iskrajuk@gmail.com

*** Student V. godine Integriranoga preddiplomskoga i diplomskoga sveučilišnog studija Pravo, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, matko.gustin10@gmail.com

najveći dio rada posvećen je analizi provedenoga istraživanja metodom ankete prema zadanim parametrima. Završno se naglašava značaj kliničke nastave u pravničkom obrazovnom procesu, ističu se određene razlike u organizacijskoj strukturi pravnih klinika te se iznose zaključna promišljanja u odnosu na rezultate provedenoga istraživanja.

Ključne riječi: Pravno-ekonomska klinika, Pravni fakultet Osijek, Ekonomski fakultet Osijek, Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, kliničko pravno obrazovanje.

1. UVOD

U razvoju i unaprjeđenju suvremenoga pravničkog obrazovanja nezaobilazna je uloga pravnih klinika. Tradicija hrvatskoga pravničkog obrazovanja razvijala se uglavnom na doktrinarnom pristupu naglašavajući važnost stjecanja teorijskih znanja. Premda i tu postoji iznimka s obzirom na to da je Republika Hrvatska jedna od rijetkih zemalja koja je iznjedrila brojne cijenjene pravnike što opravdava sve dosadašnje pristupe njegova razvoja. Međutim, pravne klinike nedvojbeno su prvi korak k osuvremenjivanju visokoobrazovnog sektora jer daju mogućnost proširenja spoznaja i osobitu integraciju studenata koji se u pravnoj struci mogu razvijati samo praktičnim pristupom nastavnom procesu. Isto tako, studente se potiče na rješavanje problemskih pitanja u skladu sa standardima profesionalnosti, stručnosti i poštivanja privatnosti, utječe se na daljnji razvoj pravne kulture i unaprjeđenja pravnoga obrazovanja te poboljšanje komunikacijskih vještina i timskoga rada. Koncept kliničkoga obrazovanja ima niz dugoročnih prednosti u odnosu prema studentima, prvenstveno glede njihova zapošljavanja. Tržište rada zahtijeva i očekuje da studenti po završetku pravnoga studija imaju adekvatna stečena znanja i praktične vještine u primjeni tumačenja pravnih propisa na konkretne slučajeve.

Iako srž naziva upućuje na pravnu materiju, kliničko djelovanje iziskuje interdisciplinarni pristup jer pravo je danas gotovo nemoguće promatrati jednosmjerno. Upravo takav pristup, prikazuje se na primjeru Pravno-ekonomske klinike pri Pravnom fakultetu u Osijeku, a koja spaja područje prava i ekonomije.

U Republici Hrvatskoj 2008. postavljen je normativni okvir pružanja besplatne pravne pomoći koji obuhvaća i pravne klinike kao generatore u jačanju pravničkoga obrazovanja te civilnoga društva. Njime se definiraju temeljne odrednice djelovanja pravnih klinika. No, one u svojim općim aktima imaju slobodu uređivanja svojih internih odnosa pa tako i osnažiti demokratsku kulturu pružanja pravne pomoći i ulogu akademske zajednice. Stoga se u drugom dijelu rada ukratko ističu najvažnije odredbe Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u odnosu na temeljna pitanja osnivanja, djelovanja i nadzora nad pravnim klinikama visokih učilišta kao jednih od ovlaštenih pružatelja primarne pravne pomoći. Zatim se sažeto prikazuju pravne klinike na pravnim fakultetima u Republici Hrvatskoj te se detaljnije analiziraju pravne klinike Pravnoga fakulteta u Osijeku. Zbog ograničenoga opsega rada nije bilo moguće detaljno analizirati sve segmente svih pravnih klinika na pravnim fakultetima u Republici Hrvatskoj, stoga se posebni naglasak stavio na prikaz djelovanja Pravno-

ekonomske klinike Pravnoga fakulteta Osijek. Nadalje, cilj je rada ukazati na značaj i ulogu koju pravne klinike pri pravnim fakultetima u Republici Hrvatskoj imaju u odnosu na izvođenje kliničke nastave. Stoga se u završnom dijelu iznose zaključci provedenoga anketnog istraživanja u odnosu na stavove studenata kliničara, mentora i klijenata Pravno-ekonomske klinike Pravnoga fakulteta Osijek tijekom akademske godine 2019./2020.

2. ZAKON O BESPLATNOJ PRAVNOJ POMOĆI KAO OSNOVA RADA PRAVNIH KLINIKA

Donošenje Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (u daljnjem tekstu: Zakon)¹ 2008. u Republici Hrvatskoj predstavlja jedan od važnih aspekata ostvarivanja ustavnoga jamstva jednakosti svih pred zakonom² te početak izrazito izazovne zadaće uspostave sustava besplatne pravne pomoći s temeljnim ciljem osiguranja djelotvorne pravne zaštite socijalno i ekonomski ugroženih i potrebitih kategorija građana. Od donošenja Zakona pa do danas u Republici Hrvatskoj uspostavljene su brojne institucije, među kojima i pravne klinike, čiji je primarni zadatak ostvarenje pravednijega sustava koji doprinosi cjelokupnom društvenom razvoju. Sukladno tomu, danas je omogućeno svakomu, neovisno o njegovu imovinskom statusu, dobivanje adekvatne pravne zaštite, bilo u obliku primarne pravne pomoći u manje složenim predmetima ili pak sekundarne koja podrazumijeva profesionalnu pomoć odvjetnika. Sukladno tomu, Zakon razlikuje dvije vrste pravne pomoći: a) primarnu koju su ovlaštena pružati upravna tijela, ovlaštene udruge te pravne klinike i b) sekundarnu koju pružaju odvjetnici.³ Pravne su klinike⁴ ovlašteni pružatelji primarne pravne pomoći te predstavljaju platformu za stjecanje praktičnih znanja tijekom pravnoga studija i dobivanje djelomičnoga uvida u stvarno funkcioniranje pravničkoga posla u praksi. Prema zakonskoj definiciji pravne klinike predstavljaju organizacijske jedinice osnovane pri jedinici visokoga učilišta koje izvodi sveučilišni studij u znanstvenom području prava, koje u skladu sa svojim općim aktima pružaju primarnu pravnu pomoć. Ono obuhvaća i uključuje davanje opće pravne informacije⁵, pravnoga savjeta⁶, sastavljanje podnesaka pred javnopravnim tijelima, Europskim sudom za ljudska prava i međunarodnim organizacijama u skladu s međunarodnim ugovorima i pravilima o radu tih tijela, zastupanje u postupcima pred javnopravnim tijelima te

1 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Narodne novine, br. 143/13, 98/19 (u daljnjem tekstu: Zakon). Prvi Zakon je donesen 2008. V. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Narodne novine, br. 62/08, 44/11, 81/11.

2 Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 55/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

3 Čl. 6. Zakona.

4 V. i definiciju pravnih klinika prema *European Network for Clinical Legal Education*, pristupljeno 12. studenoga 2020., Definition of a Legal Clinic (encl.org).

5 Oblik primarne pravne pomoći koji sadrži opću i načelnu uputu o pravnom uređenju pojedinog područja.

6 Cjelovita uputa o načinu i mogućnostima rješavanja ostvarenja i/ili zaštite određenog prava korisnika.

pravnu pomoć u izvansudskom mirnom rješenju spora.⁷ Korisnici besplatne pravne pomoći određeni su u čl. 5. Zakona.

Temelj rada svih pružatelja besplatne pravne pomoći, pa tako i pravnih klinika, jest načelo savjesnosti sukladno kojemu su svi pružatelji pravne pomoći dužni pravnu pomoć pružiti savjesno u skladu s pravilima struke te korištenjem najviših standarda u pružanju pravne pomoći te istu nisu ovlašteni odbiti pružiti osim ako Zakonom nije određeno drukčije ili ista prelazi opseg njihova djelovanja.⁸ Svako neosnovano odbijanje pružanja pravne pomoći smatrat će se nesavjesnim pružanjem iste, a korisnik je o tome ovlašten obavijestiti ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa (u daljnjem tekstu: Ministarstvo).⁹ Uz načelo savjesnosti, pružatelji pravne pomoći dužni su djelovati prema načelu profesionalne tajne, odnosno sve podatke koje saznaju od korisnika moraju čuvati tajnima.¹⁰ Pravne su klinike pravnu pomoć ovlaštene pružiti u svakoj pravnoj stvari uz kumulativno ispunjenje nekoliko uvjeta: podnositelj ne smije raspolagati dovoljnim znanjem i sposobnošću da ostvari svoje pravo, pravna mu pomoć ne smije biti osigurana na temelju posebnih propisa, podneseni zahtjev ne smije biti očito neosnovan te materijalne prilike podnositelja zahtjeva moraju biti takve da bi plaćanje stručne pravne pomoći moglo ugroziti uzdržavanje podnositelja zahtjeva te članova kućanstva.¹¹ Pružanje primarne pravne pomoći nikad se ne odvija po službenoj dužnosti, već izravnim obraćanjem podnositelja zahtjeva pružatelju pomoći. Kako bi se na razini države mogao koordinirati rad pružatelja primarne pravne pomoći, moraju se evidentirati u Registru pružatelja pravne pomoći (u daljnjem tekstu: Registar)¹³ koji se vodi pri Ministarstvu, a sukladno Pravilniku o načinu vođenja registra pružatelja primarne pravne pomoći.¹⁴ Prilikom upisa klinika u Registar, visoka su učilišta dužna zahtjevu za upis priložiti akt o osnivanju pravne klinike.¹⁵ S obzirom na to da sve pravne klinike djeluju prema postulatu *pro bono*, pružanje pravne pomoći financira¹⁶ se sredstvima koja se osiguravaju unutar

7 Čl. 4. st. 1. t. 8. i 9. Zakona.

8 Čl. 7. st. 1. - 3. Zakona.

9 Čl. 7. st. 9. Zakona. V. i *Ministarstvo pravosuđa i uprave*, pristupljeno 29. listopada 2020., Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske - Besplatna pravna pomoć (gov.hr).

10 Čl. 7. st. 10. Zakona.

11 Bračni ili izvanbračni drug, djeca i ostali srodnici u pravoj i pobočnoj liniji, srodnici po tazbini i druge osobe neovisno o stupnju i vrsti srodstva, a koje žive u istom stambenom prostoru s podnositeljem zahtjeva za pravnu pomoć, zajednički snose troškove i zadovoljavaju potrebe zajedničkog života. Članom kućanstva smatra se i dijete koje ne živi u istom stambenom prostoru s podnositeljem zahtjeva, a nalazi se na redovitom školovanju, do kraja propisanoga redovitog školovanja, a najkasnije do navršene 26. godine života.

12 Čl. 10. Zakona.

13 V. *Ministarstvo pravosuđa i uprave*, pristupljeno 29. listopada 2020., Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske – Ovlaštene udruge i pravne klinike za pružanje primarne pravne pomoći (gov.hr).

14 Narodne novine, br. 64/14, 80/20.

15 Čl. 34. st. 4. Zakona.

16 U razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2019. primarna pravna pomoć pružena je u 20 679 slučajeva. U izvještajnom razdoblju ovlaštene pravne klinike pružile su primarnu pravnu pomoć u u 1 821 slučaj. Sredstva za financiranje projekata ovlaštenih udruga i pravnih fakulteta za rad pravnih klinika za pružanje primarne pravne pomoći u 2019. bila su planirana u iznosu

državnoga proračuna, a ona se mogu osigurati i iz sredstava tijela jedinica lokalne i regionalne samouprave te donacija i drugih prihoda sukladno Zakonu.¹⁷ Kako bi se osiguralo zakonito, stručno i savjesno djelovanje pružatelja pravne pomoći, Zakon određuje provedbu upravnoga i stručnoga nadzora koji provode Ministarstvo, sudovi te tijela pred kojima se vodi postupak u kojemu stranka ostvaruje pravo na besplatnu pravnu pomoć. Kako bi se osigurao učinkovitiji sustav praćenja rada pružatelja pravne pomoći, kao savjetodavno tijelo Ministarstva osnovano je Povjerenstvo za besplatnu pravnu pomoć.¹⁸ Njegova uloga osigurava se u cilju praćenja i analize stanja u odobravanju i korištenju pravne pomoći, razmatranja prijedloga godišnjega izvješća o ostvarivanju prava na pravnu pomoć i utrošku sredstava Ministarstva te godišnjih izvješća ovlaštenih udruga i pravnih klinika, davanja mišljenja na projekte istih te davanja prijedloga i mišljenja za unaprjeđivanje sustava pravne pomoći.¹⁹

2.1. Ukratko o pravnim klinikama na pravnim fakultetima u Republici Hrvatskoj

Po uzoru na dobru praksu kliničkoga obrazovanja prisutnu u Sjedinjenim Američkim Državama već od 19. st., a u Europi krajem 20. st., i u Republici Hrvatskoj prepoznata je važnost takvoga vida učenja što je rezultiralo ustrojavanjem pravnih klinika pri pravnim fakultetima. Pravne su klinike u Republici Hrvatskoj još uvijek u razvoju s obzirom na to da su sa svojim radom započele relativno kasno²⁰ u odnosu na ostale države svijeta, a naročito one koje pripadaju anglosaksonskom pravnom sustavu.²¹ S vremenom, kliničko je obrazovanje postalo neizostavno na brojnim pravnim fakultetima diljem svijeta, a ideja o njegovu nastanku pojavljuje se kao rezultat uvida u manjkavosti tradicionalnoga obrazovnog sustava utemeljenoga na stjecanju teorijskih znanja bez mogućnosti praktične primjene istih. Sukladno tomu, pravne klinike utemeljene su na metodi učenja iz iskustva, odnosno primjeni stečenoga znanja na realne predmete.²² Kliničko obrazovanje izrazito je važno i

od 1.921.100,00 kuna (osigurano za financiranje 25 projekata 2019.). Detaljnije v. *Izvješće o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć i utrošku sredstava za 2019. godinu, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, rujan 2020.*, str. 18.-21., 28. pristupljeno 28. listopada 2020., IZVJEŠĆE O OSTVARIVANJU PRAVA NA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ I UTROŠKU SREDSTAVA U 2019. GODINI.pdf (gov.hr).

17 Čl. 35. st. 1. Zakona.

18 *Izvješće o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć i utrošku sredstava za 2019. godinu, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, rujan 2020.*, str. 5., pristupljeno 28. listopada 2020., IZVJEŠĆE O OSTVARIVANJU PRAVA NA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ I UTROŠKU SREDSTAVA U 2019. GODINI.pdf (gov.hr).

19 Čl. 47. i 48. Zakona.

20 Prva pravna klinika osnovana je 2003. godine u Osijeku, no zbog nedostatka financijskih sredstava morala je prestati s radom te potom tek 2009. godine dolazi do utemeljenja pravne klinike u Zagrebu nakon usvajanja Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći čime pravne klinike postaju ovlašteni pružatelji iste.

21 Bilić, Barbara, Čupić, Tena i Havaš, Janko, „Hrvatska pravnoklinička iskustva u svjetlu dobrih europskih praksi“. *Pravnik* 53, br. 1 (2019): 113.

22 Čizmić, Jozo. „O pružanju besplatne pravne pomoći“. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 31, br. 1 (2010): 437.

sa sobom donosi brojne prednosti, kako u odnosu na studente koji pravnu pomoć pružaju, tako i u odnosu na stranke kojima je pomoć potrebna, a financijske im prilike ne dozvoljavaju odvjatnički angažman. Pravne klinike predstavljaju jedinstveni spoj kojim se, s jedne strane, omogućava studentima pravnih fakulteta stjecanje praktičnih znanja i vještina radom na stvarnim predmetima i s pravim strankama, a s druge se pak strane zadovoljava i društveno-socijalna komponenta pružanjem pravne pomoći onima kojima je ona prijeko potrebna. Radom u pravnim klinikama studenti se uče primjenjivati teorijska znanja stečena tijekom svoga obrazovanja na stvarne predmete, potiče se njihovo pravničko razmišljanje, ali im se isto tako ukazuje i na odgovornost koju sa sobom nosi pravnički poziv. Rad studenata u pravnim klinikama uvijek je praćen mentorstvom iskusnijih pravnika, bili oni teoretičari ili praktičari, koji su zaduženi za nadzor i korigiranje pravne pomoći koju korisnicima pružaju studenti. Do danas u Republici Hrvatskoj ustrojene su četiri pravne klinike: Pravna klinika Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Pravna klinika Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, a u Osijeku djeluju dvije pravne klinike²³ – Pravna klinika Pravnoga fakulteta u Osijeku „Osijek PRO BONO“ te Pravno-ekonomska klinika koja predstavlja jedinstveni oblik suradnje Pravnoga i Ekonomskoga fakulteta Sveučilišta u Osijeku, a koja je specijalizirana za pružanje cjelovite pravne i ekonomske pomoći poduzetnicima i onima koji to tek namjeravaju postati. Na Pravnom fakultetu u Osijeku u fazi je unaprjeđenje djelovanja Zelene pravne klinike usmjerene na zaštitu okoliša i prirode te druge oblike društveno korisnoga učenja. Osobito je hvale vrijedan projekt Pravnoga fakulteta u Rijeci pod nazivom *Praxis Iuris*²⁴ u okviru kojega se planira osnovati Centar za besplatnu primarnu pravnu pomoć – pravna klinika. U tablici br. 1 prikazana je organizacijska struktura pravnih klinika, koja s obzirom na ograničenje rada nije bila detaljno opisana u tekstu rada, već na ovaj način, a kako bi se istaknule sličnosti i razlike u tome segmentu.

Osnivanjem klinika pravni fakulteti, implementirajući svoje djelovanje u sustav besplatne pravne pomoći, pridonose postizanju vrijednosti društveno odgovornih institucija.²⁵ Temeljni akti na kojima počiva rad svake pravne klinike jesu Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći te interni organizacijski akt (Pravilnik). Svaka pravna klinika donosi Pravilnik kako bi ustrojila svoju unutarnju strukturu, odredila način i podjelu rada, temeljne dužnosti osoba koje sudjeluju u radu klinike, rad s korisnicima besplatne pravne pomoći te sva ostala pitanja ključna za njezino sustavno i koordinirano djelovanje. Pravne su klinike usmjerene i na sudjelovanje u znanstvenim i stručnim programima i projektima, promicanje kliničkoga obrazovanja i volonterskoga rada u Republici Hrvatskoj i svijetu te na rad na daljnjem razvoju sustava besplatne pravne pomoći. Zauzimaju ključno mjesto u edukaciji budućih

23 V. čl. 16. Statuta Pravnog fakulteta Osijek, svibanj 2019. Pristupljeno 20. studenoga 2020. Pravni fakultet Osijek, visokoobrazovna ustanova, Stjepana Radića 13, 31000 Osijek, Hrvatska (unios.hr).

24 Više v. *Praxis Iuris*, pristupljeno 30. studenoga 2020.

25 *KLINIKI NEWS, Bilten Pravne klinike Pravnog fakulteta u Osijeku OSIJEK PRO BONO*, Osijek, 2018., broj 1, str. 2., pristupljeno 22. listopada 2020., Bilten Pravne klinike OSIJEK PRO BONO – PRAVNA KLINIKA PRAVNOG FAKULTETA U OSIJEKU OSIJEK PRO BONO (unios.hr).

pravnik o važnosti rada u javnom interesu, produbljivanju *pro bono* načela u hrvatskoj kulturi te pripremi studenata za buduće zaposlenje u pravosudnom sustavu. Također, studente se uči kritičkom razmišljanju i radu u najboljem interesu stranke, problematici primjene pravnih propisa na konkretan pravni problem, senzibiliziraju ih s korisnicima besplatne pravne pomoći te potiču studente na timski rad. Pravne klinike usmjerene su i na sudjelovanje i organizaciju različitih edukativnih seminara, znanstvenih, stručnih i humanitarnih seminara i okruglih stolova, programa i studijskih posjeta, edukaciju građana o aktualnim problemima u pravnoj praksi, poticanje reformi pravnoga sustava. Klinički kolegij na svim pravnim fakultetima u Republici Hrvatskoj jest fakultativnoga karaktera, a što pak ide u prilog očuvanju kvalitete rada klinika s obzirom na to da fakultativnost omogućuje da se klinikama priključe samo oni studenti koji su visoko motivirani za rad te spremni izdvojiti svoje vrijeme i uložiti dodatan trud kako bi pomogli korisnicima sa stvarnim pravnim pitanjima.

Tablica br. 1: Usporedba organizacijskih struktura pravnih klinika

Pravni fakultet	Pravni temelj djelovanja	Unutarnja organizacija	Aktivnosti	Način rada	Članstvo
Pravna klinika Pravnoga fakulteta u Zagrebu	Akt o organizaciji Pravne klinike	<p>Voditelj Klinike (predstavlja kliniku, nadzire opći rad i poslovanje)</p> <p>Malo vijeće (raspravlja o radu Klinike, daje mišljenje o projektima i planovima Klinike)</p> <p>Plenum Klinike (svi studenti, akademski i vanjski mentori i vodstvo Klinike)</p> <p>Studenti administratori (koordinacija rada kliničkih grupa)</p>	<p>- pružanje svih oblika pravne pomoći sukladno pozitivnim propisima</p> <p>- pružanje primarne pravne pomoći informiranjem korisnika o pravnim mogućnostima i sredstvima koja su im na raspolaganju</p> <p>- mogućnost angažiranja na projektima pravnih reformi, educiranja i publiciranja</p>	<p>- rad u kliničkim grupama koje se raspoređuju na početku semestra</p> <p>- organizacija u vanjske klinike</p>	<p>- studenti 3., 4. i 5. godine Pravnoga fakulteta u Zagrebu i gosti studenti koji borave na Fakultetu</p>
Pravna klinika Pravnoga fakulteta u Splitu	Pravilnik Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Splitu o statusu, unutarnjem ustroju, radu i djelovanju Pravne klinike	<p>Voditelj Klinike (predstavlja Kliniku, nadzor općega rada i poslovanja)</p> <p>Vijeće Klinike (raspravlja o radu Klinike, daje mišljenja o projektima i planovima)</p> <p>Kolegij Klinike (rasprava o aktualnom stanju u Klinici, mogućnost usavršavanja djelovanja i radnih praksi)</p> <p>Studenti administratori (organiziranje i koordiniranje radom kliničkih grupa)</p> <p>PR tim (vođenje mrežne stranice i profila na društvenim mrežama, marketinški poslovi)</p> <p>Klub alumnija (mogućnost osnivanja)</p>	<p>- pružanje primarne pravne pomoći u obliku savjeta i općih pravnih informacija uz informiranje korisnika o pravnim mogućnostima i procesnim sredstvima koja im stoje na raspolaganju prvenstveno u području građanskoga, obiteljskoga, ovršnoga, radnoga i upravnoga prava</p>	<p>- rad u kliničkim grupama koje se osnivaju za pojedina pravna područja, vrstu predmeta ili korisnika</p>	<p>- studenti 3., 4. i 5. godine IPDSSP-a uz položena najmanje dva predmeta važna za rad u Klinici</p>

Pravna klinika Pravnoga fakulteta u Osijeku	Pravno-ekonomska klinika	Pravilnik Pravno- ekonomske klinike	Skupština Klinike (imenovanje Vijeća Klinike, izmjena Pravilnika i drugih akata, predlaganje plana rada) Vijeće Klinike (predstavlja i zastupa Kliniku, vodi Registar članova, rješava po pritužbama članova, odobrava plan rada)	- pružanje primarne besplatne pravne pomoći i ekonomski savjeti poduzetnicima početnicima u konkretnim pitanjima/ predmetima iz pravne i ekonomske prakse - rješavanje svih pravnih i ekonomskih problema poduzetnika (početnika)	- rad u grupama studenata Pravnoga i Ekonomskoga fakulteta Osijek
	Pravna klinika OSIJEK <i>PRO</i> <i>BONO</i>	Pravilnik o organizaciji rada Pravne klinike Pravnoga fakulteta u Osijeku OSIJEK <i>PRO</i> <i>BONO</i>	Voditelj Klinike (predstavlja Kliniku) Vijeće studentskih mentora (koordinacija rada studentskih grupa) Veliko vijeće Klinike (svi studenti, voditelj Klinike i druge stručne osobe)	- pružanje primarne pravne pomoći siromašnim građanima na prostoru Slavonije i Baranje uz sudjelovanje u znanstvenim, stručnim i humanitarnim projektima	- rad u grupama
Pravna klinika Pravnoga fakulteta u Rijeci	- Klinika za europsko pravo, Klinika za javno pravo, Klinika za trgovačko pravo, pravo društava i radno pravo, Klinika za kazneno pravo te Klinika za građansko pravo (u okviru studijskoga programa, Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij prava) - <i>Praxis iuris</i> *projekt (Centar za besplatnu primarnu pravnu pomoć – pravna klinika, Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij prava i Preddiplomski stručni studij – Upravni studij)				

Izvor: prikaz autora rada

2.2. Prikaz organizacije pravnih klinika Pravnoga fakulteta Osijek

2.2.1. Pravno-ekonomska klinika Osijek

Pravno-ekonomska klinika²⁶ predstavlja interdisciplinarni projekt Pravnoga i Ekonomskoga fakulteta u Osijeku te je jedina klinika u Republici Hrvatskoj takvoga karaktera. Specijalizirana je isključivo za pitanja trgovačkoga prava, prava društava te prava tržišnoga natjecanja, a u svom radu primjenjuje jedinstveni pristup rješavanju problema s pravnoga i ekonomskoga gledišta. Započela je s radom 2014. kad su profesori ovih dvaju fakulteta uvidjeli prednosti zajedničke suradnje potaknuti različitim problemima s kojima se susreću suvremeni poduzetnici, a naročito činjenicom manjkavosti njihova znanja o pravnim i ekonomskim mogućnostima prilikom pokretanja, ali i održavanja poslovanja što može predstavljati brojne prepreke u njihovu radu.²⁷ Budući da problemi poduzetnika, u pravilu, nikad nisu isključivo pravne ili ekonomske naravi, cjelokupna ideja o pokretanju klinike usmjerena je na pružanje objedinjene besplatne pravne pomoći i ekonomske savjete svim postojećim, ali i budućim poduzetnicima kako bi optimizirali svoje poslovanje ili ga pak tek pokrenuli na odgovarajućim temeljima. Pravno-ekonomska klinika predstavlja više

26 Više v. Pravni fakultet Osijek, visokoobrazovna ustanova, Stjepana Radića 13, 31000 Osijek, Hrvatska (unios.hr); Vijesti | Pravno ekonomska klinika (unios.hr); Pravno-ekonomska klinika (efos.hr), pristupljeno 27. listopada 2020.

27 Zvonimir, Jelinić. „Integrirano kliničko obrazovanje studenata prava i ekonomije prikaz projekta Pravno-ekonomske klinike Pravnog i Ekonomskog fakulteta u Osijeku“. *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku*, 30, br. 3-4 (2014): 287.

od klasičnih pravnih klinika jer studentima različitih fakulteta omogućuje da uče jedni od drugih susrećući se sa stvarnim klijentima, možda i budućim poslodavcima. Naime, za razliku od ostalih pravnih klinika koje djeluju u Republici Hrvatskoj, Pravno-ekonomska klinika nije upisana u Registar u koji se upisuju ovlaštene pružatelji primarne pravne pomoći, već ona djeluje kao ustrojbeno jedinica pri Pravnom i Ekonomskom fakultetu u Osijeku, a koja legitimitet za svoj rad crpi iz ustrojbenih akata spomenutih fakulteta. Unutarnje ustrojstvo i način rada Klinike te prava i obveze njezinih članova uređeni su Pravilnikom Pravno-ekonomske klinike. Klinika djeluje tako da studenti Pravnoga i Ekonomskoga fakulteta u Osijeku pod stručnim nadzorom mentora, profesora ovih dvaju fakulteta te ostalih stručnih suradnika, pružaju besplatnu pravnu pomoć postojećim poduzetnicima te poduzetnicima početnicima. Sastanci s klijentima u pravilu se održavaju jednom tjedno u prostorijama fakulteta. No, po potrebi i ovisno o hitnosti slučaja, mogu se organizirati i interventne grupe, a sastanke s klijentima, koji nisu u mogućnosti fizički prisustvovati, moguće je održati i telefonski. Klijenti se za pružanje besplatne pravne pomoći i ekonomske savjete mogu prijaviti putem službene e-pošte ili dežurnoga telefona te im se dodjeljuje prvi slobodan termin za sastanak. Klijenti Pravno-ekonomske klinike u pravilu su mali i srednji poduzetnici te oni koji tek postaju poduzetnicima. Studenti su organizirani u grupe koje čine po dva studenta sa svakoga fakulteta te po jedan pravni i ekonomski mentor. Mentori koji sudjeluju u radu Pravno-ekonomske klinike u pravilu su profesori s Pravnoga i Ekonomskoga fakulteta, odvjetnici, suci te ostali stručnjaci. Na prvom radnom sastanku na kojemu moraju biti nazočni svi članovi grupe te klijent, kliničari su dužni klijenta upoznati s načinom rada Klinike te ga poučiti o privatnosti. Nakon toga klijent potpisuje obrazac kojim potvrđuje da je upoznat s postupkom rješavanja predmeta, načinom obrade osobnih podataka te kojim se odriče svakoga prava pozivati se na odgovornost za pruženu besplatnu primarnu pravnu pomoć ili ekonomski savjet. Nakon prvoga sastanka s klijentom te dobivanja svih relevantnih informacija, studenti su dužni unutar dvaju tjedana pod stručnim nadzorom pripremiti završno mišljenje. Iznimno je važno da nijedno pravno i ekonomsko mišljenje ne smije biti dano bez prethodne suglasnosti mentora koji su zaduženi za savjetovanje članova grupe te vođenje i nadzor konkretnoga slučaja, a koji svojim potpisima odobravaju završno mišljenje koje sastavljaju članovi grupe.²⁸ Unutarnju organizaciju Klinike predstavljaju Skupština Klinike koju čine studenti i profesori te Vijeće Klinike koje bira Skupština Klinike na razdoblje od jedne akademski godine, a čine je tri profesora te dva studenta.²⁹ Skupština Klinike sastaje se jednom mjesečno te je nadležna za imenovanje Vijeća Klinike, izmjenu Pravilnika i drugih akata Klinike, predlaganje plana rada Vijeću te obavljanje drugih poslova nužnih za ostvarenje ciljeva Klinike, a odluke donosi natpolovičnom većinom glasova prisutnih članova pri čemu svaki član ima jedan glas.³⁰ Vijeće Klinike odobrava Plan rada Klinike koji mu predlaže Skupština, rješava pritužbe članova Klinike, donosi odluke o njihovu isključenju, odlučuje

28 Čl. 16. Pravilnika Pravno ekonomske klinike, pristup 25. listopada 2020., PRAVILNIK-PRAVNO-EKONOMSKE-KLINIKE.pdf (unios.hr) (dalje: Pravilnik).

29 Čl. 8. i 11. Pravilnika.

30 Čl. 9. Pravilnika.

o prikupljanju i raspodjeli sredstava Klinike, predstavlja i zastupa Kliniku, vodi Registar članova Klinike te obavlja druge poslove nužne za ostvarenje ciljeva Klinike pri čemu odluke donosi natpolovičnom većinom svih članova uz uvjet da je bar jedan student glasao za njih te su one obvezne za sve članove.³¹ Rad u Klinici u potpunosti je dobrovoljan pri čemu je temeljni kriterij odabira studenata – motiviranost za rad i daljnje napredovanje, a prednost se daje studentima viših godina studija. Članstvo u Klinici obvezuje članove na savjesno pružanje pravno-ekonomske pomoći, u skladu s najvišim standardima i pravilima struke, pridržavanje odluka i zaključaka Vijeća Klinike, čuvanje poslovne tajne, sudjelovanje u radu na zajedničkim projektima, uređivanje mrežne stranice, informiranje javnosti i obavljanje ostalih zadataka koji se odnose na rad Klinike, pravovremeno izvršavanje dodijeljenih zadataka, konzultiranje i suradnju s mentorima, vođenje dnevnika rada.³² Rad je Pravno-ekonomske klinike javan, a Klinika je dužna osigurati obaviještenost svojih članova i javnosti o njezinu radu.³³ Klinika svoja sredstva za financiranje može ostvarivati iz različitih izvora, o čemu odlučuje Vijeće Klinike; može se udruživati s drugim Klinikama i biti članom domaćih i međunarodnih udruženja te je ovlaštena za osnivanje ustrojstvenih oblika.³⁴

2.2.2. Pravna klinika „OSIJEK PRO BONO“

Pravna klinika „OSIJEK PRO BONO“³⁵ druga je klinika koja djeluje pri Pravnom fakultetu u Osijeku. Za razliku od Pravno-ekonomske klinike, unutar Klinike *PRO BONO* ne postoji takav vid specijalizacije za određeno područje, već su u fokusu rada svi predmeti građanskopravne naravi. Unutrašnja organizacija i djelovanje Klinike te temeljne dužnosti njezinih članova propisane su Pravilnikom³⁶ o organizaciji rada Pravne klinike Pravnoga fakulteta u Osijeku, koji je usvojilo Veliko vijeće Klinike na sastanku održanom 9. listopada 2019. godine. Temeljni cilj Klinike predstavlja uspostava sustava besplatne pravne pomoći na području Slavonije i Baranje, a u svojem radu Klinika izrazitu važnost pridaje i uporabi najnovijih informatičkih i informacijskih tehnologija radi osiguranja dostupnosti onima koji Klinici ne mogu pristupiti osobno te edukaciji studenata za stjecanje takvih kompetencija nužnih u budućoj karijeri.³⁷ Također, osim što Klinika djeluje na području Grada Osijeka, pružanje besplatnih pravnih usluga nastoji proširiti organizacijom mjesečnih posjeta okolnim općinama kako bi se pomoć mogla pružiti i onima koji nisu u stanju na

31 Čl. 12. i 13. Pravilnika.

32 Čl. 17. st. 1. Pravilnika.

33 Čl. 21. Pravilnika.

34 Čl. 22. i 23. Pravilnika.

35 Više v. PRAVNA KLINIKA PRAVNOG FAKULTETA U OSIJEKU OSIJEK PRO BONO – UNIVERSITY LAW CLINIC OSIJEK PRO BONO (unios.hr).

36 Pravilnik o radu Pravne klinike Pravnog fakulteta u Osijeku OSIJEK PRO BONO. Pristupljeno 27. listopada 2020., Microsoft Word – Pravilnik o radu Pravne klinike Pravnog fakulteta u Osijeku OSIJEK PRO BONO_October2019 (unios.hr).

37 Čl. 3. st. 2. i čl. 4. st. 1. Pravilnik o organizaciji rada Pravne klinike Pravnog fakulteta u Osijeku OSIJEK PRO BONO, pristupljeno 27. listopada 2020., Microsoft Word – Pravilnik o radu Pravne klinike Pravnog fakulteta u Osijeku OSIJEK PRO BONO_October2019 (unios.hr) (dalje: Pravilnik PK Pro bono).

drukčiji način uspostaviti komunikaciju s kliničarima. Klinika *PRO BONO* u skladu sa svojim financijskim mogućnostima, jednom godišnje izdaje bilten pod nazivom *Klinika news* s ciljem informiranja studenata i zainteresirane javnosti o djelovanju i radu Klinike. Klinika djeluje organizacijom redovnih dežurstava u svojim prostorijama svakoga dana, od ponedjeljka do petka, kad i prima stranke, uz dužnost prethodne najave putem dežurnoga telefona ili popunjavanjem obrasca istaknutoga na mrežnim stranicama Klinike. Unutarnju organizaciju čine voditelj Klinike koji predstavlja Kliniku, nadzire opći rad i poslovanje, brine za uredno izvršavanje kliničkih poslova i osiguranje sredstava za rad, potiče razvoj projektnih suradnji i prijavu projekata te ovjerava uspješno sudjelovanje studenata u radu Klinike te Vijeće studentskih mentora, koje čine studenti kliničari s prethodnim iskustvom u kliničkom radu, a zaduženi su za koordinaciju i nadzor nad radom studentskih grupa, organizaciju dežurstava, pravodobno rješavanje zaprimljenih predmeta, komunikaciju sa strankama te provode stručno osposobljavanje i nadzor nad radom studenata kliničara.³⁸ Sve osobe³⁹ koje sudjeluju u radu osječke *PRO BONO* klinike predstavljaju Veliko vijeće koje je zaduženo za donošenje Pravilnika o organizaciji rada Klinike te odlučuje o svim pitanjima koja su od odlučujuće važnosti za kliničko djelovanje i aktivnost. Rad u Klinici obavlja se unutar kliničkih grupa koje čine studenti kliničari, a koji mogu biti studenti treće, četvrte ili pete godine studija prava, studenti iz programa Erasmus, studenti treće godine Stručnoga upravnog studija ili studenti treće godine socijalnoga rada.⁴⁰ Studenti kliničari dužni su svoje obveze u Klinici ispunjavati savjesno u skladu s uputama voditelja te Vijeća studentskih mentora. Klinika je u prvom redu orijentirana na pomoć socijalno ugroženim strankama koje nisu u stanju koristiti svoja prava, a nemaju osiguranoga pravnog zastupnika i dovoljno sredstava za plaćanje stručne pravne pomoći (ukoliko zahtjev stranke nije očito neosnovan te ne postoje obilježja zlouporabe prava).⁴¹ Također, rješavanju predmeta neće se pristupiti ukoliko se radi o predmetima koji nisu podobni da ih rješavaju studenti ili zbog svoje složenosti zahtijevaju angažman odvjetnika i zastupanje pred sudom. Kako bi se osigurala kvaliteta pruženih pravnih savjeta te informacija u skladu s pravilima struke te profesionalne etike, vodstvo Klinike dužno je osigurati mehanizme kontrole pružene pomoći u najmanje dvama stupnjevima.⁴²

3. REZULTATI PROVEDENOGA ISTRAŽIVANJA

Da bi pravne klinike svojim djelovanjem polučile željene rezultate u pružanju primarne pravne pomoći građanima i stjecanju praktičnih iskustava studenata, osim kvalitetne pravne podloge, potrebno je istražiti i razmišljanja svih aktera koji sudjeluju u njihovu radu (u ulozi mentora, studenta ili klijenata). Stoga je za potrebe izrade rada tijekom rujna 2020. godine provedeno istraživanje metodom anketiranja o iskustvima

38 Čl. 6. i 7. st. 1. i 2. Pravilnika PK *Pro bono*.

39 Svi studenti kliničari, voditelj Klinike i druge osobe koje svojim stručnim znanjima i sposobnostima pomažu Klinici u njezinom radu.

40 Čl. 9. st. 1., 2. i 3. Pravilnika PK *Pro bono*.

41 Čl. 11. st. 1. Pravilnika PK *Pro bono*.

42 Čl. 12. Pravilnika PK *Pro bono*.

rada, mentorstva i savjetovanja u Pravno-ekonomskoj klinici Osijek na uzroku od 42 studenta koji su sudjelovali u radu Pravno-ekonomske klinike Osijek te 18 mentora.

3.1. Iskustvo rada u Pravno-ekonomskoj klinici Osijek

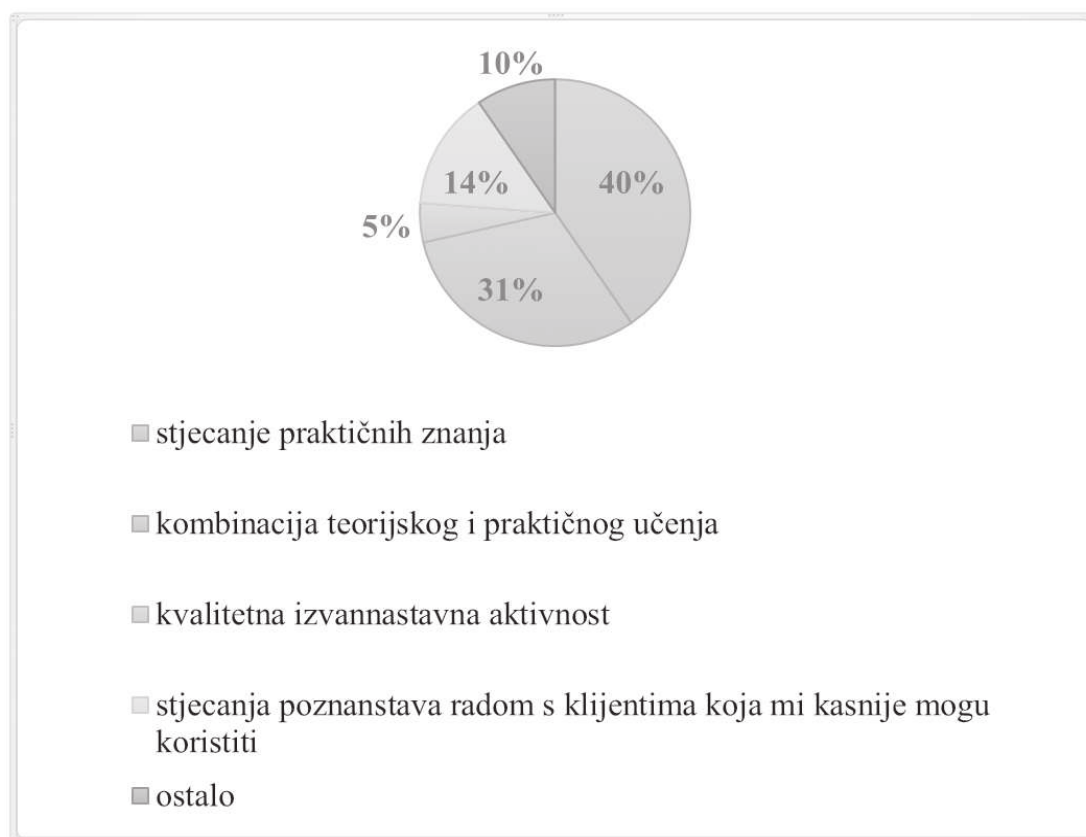
Tijekom rujna 2020. godine na uzroku od 42 studenta koji su sudjelovali u radu Pravno-ekonomske klinike Osijek tijekom akademske godine 2019./2020. provedeno je istraživanje o iskustvima njihova rada u Pravno-ekonomskoj klinici pri čemu je istraživanje bilo koncipirano tako da se ispitivao stupanj zadovoljstva radom, razlog pristupanja te ocjena pojedinih razloga pristupanja Pravno-ekonomskoj klinici. Uz prethodno naveden set zatvorenih pitanja studenti su imali prilike dati odgovore i na otvorena pitanja iz kojih su se promatrala njihova razmišljanja o daljnjem radu i promjenama koje bi bilo potrebno uvesti.

Govoreći o osnovnim statističkim pokazateljima, njihovi su rezultati sljedeći. Naime, od ukupnoga broja studenata koji su ispunili anketu (42), njih 61,9 % bile su studentice dok je studenata bilo 38,1 %. Što se tiče godine rođenja, raspon se kreće od 1972. pa sve do 1999. godine, a najviše je studenata rođenih 1996. godine, njih čak 31 %, a slijede studenti rođeni 1997. godine, kojih je bilo 21,4 %. Kako je Pravno-ekonomska klinika jedinstveni interdisciplinarni projekt Pravnoga i Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, 57,1 % studenata je Pravnoga fakulteta, odnosno njih 24, dok je 42,9 % studenata Ekonomskoga fakulteta, odnosno njih 18. Pokazatelji važni za daljnju analizu iskustva rada jesu godina studija i status studenta. Tako je 19 % studenata bilo na trećoj godini studija, njih 28,6 % na četvrtoj godini studija dok ih je čak 52,4 % bilo na petoj godini studija. Kad je u pitanju status studenata, čak tri četvrtine njih – 76,2 % imalo je status redovitoga studenta, dok je tek trećina studenata imala status izvanrednoga studenta – njih 23,8 %.

Iz ovako dobivenih podataka sljedeći su zaključci. U radu Pravno-ekonomske klinike prevladavaju studentice i to čak njih dvije trećine. Promatrajući studente prema godini rođenja, više od 50 % njih rođeno je 1996. i 1997. godine, dok promatrajući prema fakultetima, najveći je broj studenata Pravnoga fakulteta u Osijeku što je zasigurno posljedica nedostatne praktične nastave na pravnim studijima pri čemu studenti radom u Pravno-ekonomskoj klinici vide priliku za stjecanje praktičnih znanja. Kad je u pitanju status studenata, tek je 23,8 % studenata u statusu izvanrednih studenata koji sudjeluju u radu Pravno-ekonomske klinike što zasigurno ukazuje na činjenicu da zbog neobveznosti predavanja ova kategorija studenata ima znatno veći prostor za stjecanje praktičnih znanja u drugim institucijama nego li su to studenti u statusu redovitih studenata.

Kako broj studenata koji sudjeluju u radu Pravno-ekonomske klinike Osijek varira iz godine u godinu, ključno pitanje koje je postavljeno studentima bilo je ono o razlozima uključenja u rad Pravno-ekonomske klinike. Tako je 40,5 % studenata odgovorilo kako se priključilo zbog stjecanja praktičnih znanja, njih 31 % priključilo se zbog kombinacije teorijskoga i praktičnoga učenja, 4,8 % jer smatra da se radi o kvalitetnoj izvannastavnoj aktivnosti, 14,3 % zbog stjecanja poznanstava u radu s klijentima, koja im mogu biti od koristi, dok su pod ostalim razlozima priključenja naveli obveznost u sklopu kolegija ili sve od navedenih razloga.

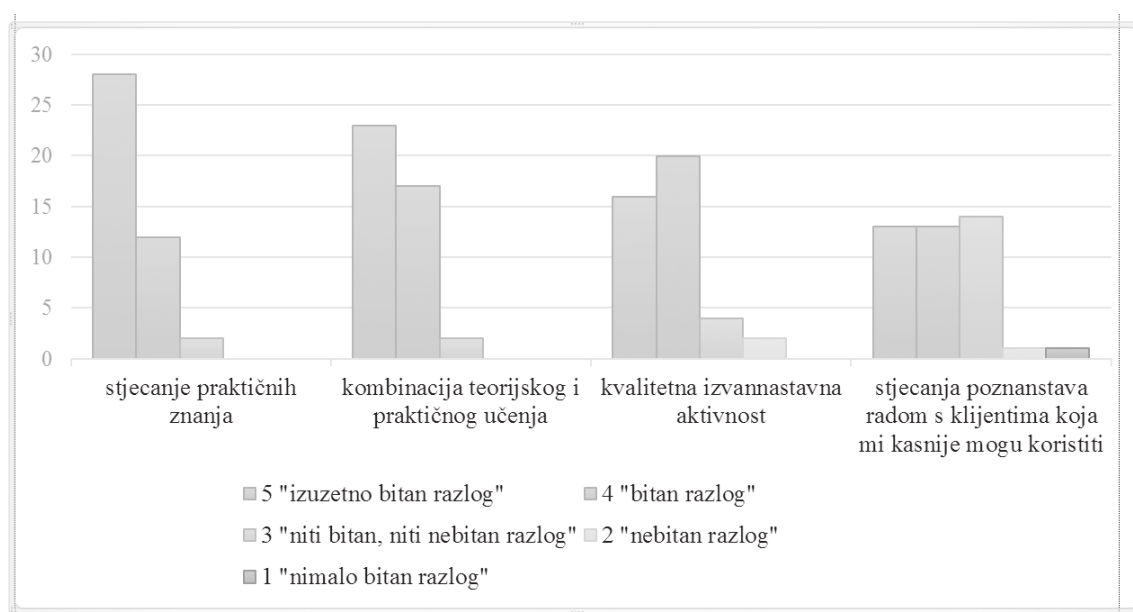
Grafikon br. 1: Razlozi priključenja radu Pravno-ekonomske klinike Osijek

Izvor: obrada podataka prikupljenih anketnim istraživanjem autora rada, rujan 2020.

Nastavno na razloge priključenja radu Pravno-ekonomske klinike, studenti su ocjenjivali važnost svakoga od razloga ocjenom od 1 do 5 pri čemu je ocjena 1 predstavljala nimalo bitan razlog, 2 nebitan razlog, 3 ni bitan ni nebitan razlog, 4 bitan razlog te 5 izuzetno bitan razlog. Stjecanje praktičnih znanja kao razlog priključenja radu Pravno-ekonomske klinike 66,67 % studenata ocijenilo je ocjenom 5, 9,52 % ocjenom 4 te njih 7,14 % ocjenom 3. Kombinaciju teorijskoga i praktičnoga učenja kao razlog priključenja radu Pravno-ekonomske klinike 55 % studenata ocijenilo je ocjenom 5, 40,48 % ocjenom 4 te njih 4,8 % ocjenom 3. Kvalitetnu nastavnu aktivnost kao razlog priključenja 38,1 % ocijenilo je ocjenom 5, 48 % studenata ocjenom 4, 9,5 % ocjenom 3 te njih 4,8 % ocjenom 2. Stjecanje poznanstava u radu s klijentima, koja studentima kasnije mogu koristiti, kao razlog priključenja radu Pravno-ekonomske klinike 30,95 % studenata ocijenilo je ocjenom 5, isti postotak studenata ocjenom 4, 33,33 % studenata ocjenom 3, 2,38 % studenata ocjenom 2 te isto toliki postotak ocjenom 1.

Grafikon br. 2: Ocjena razloga priključenju rada Pravno-ekonomske klinike Osijek

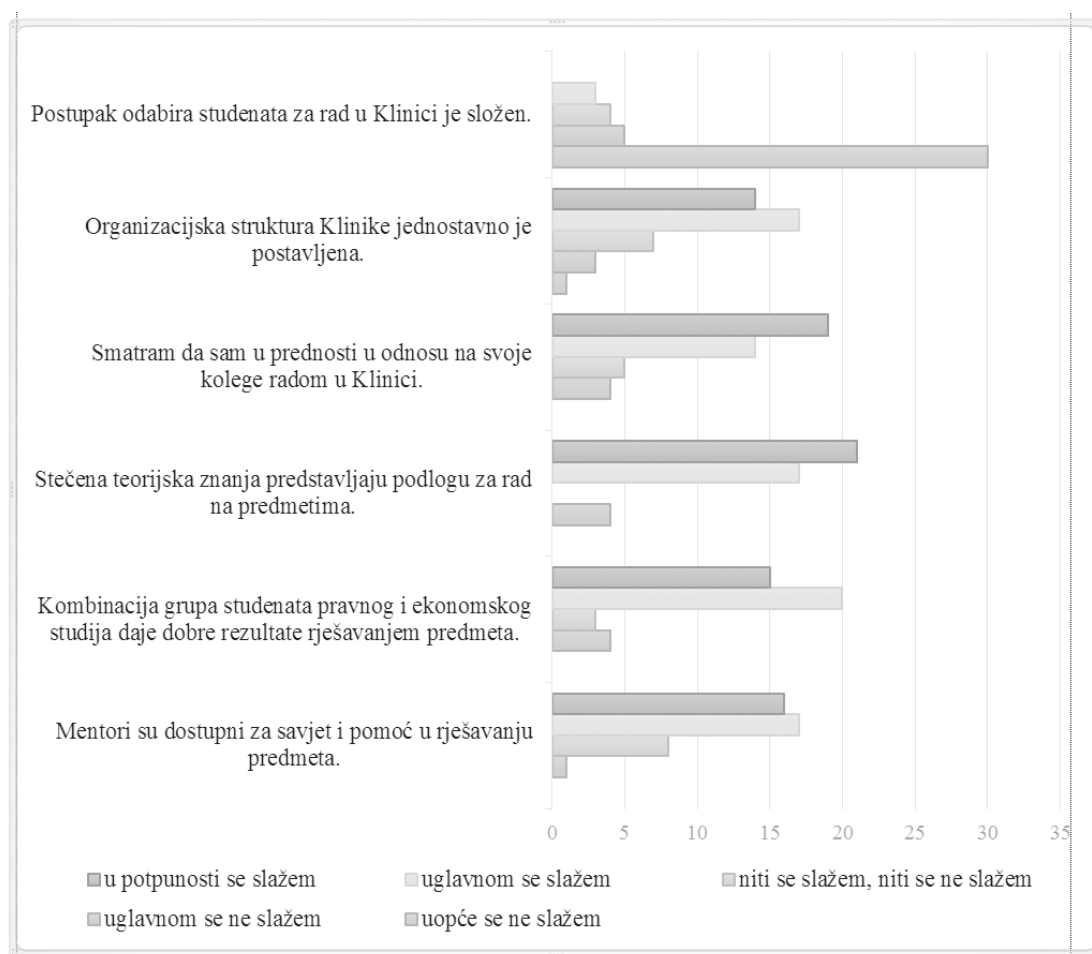
Izvor: obrada podataka prikupljenih anketnim istraživanjem autora rada, rujan 2020.

Ovako dobiveni podatci o ocjenama razloga priključenja radu Pravno-ekonomske klinike ukazuju na sljedeće. Kao najrelevantniji razlog priključenja radu, odnosno kao izuzetno bitan razlog, studenti su istaknuli stjecanje praktičnih znanja i to njih čak dvije trećine. Slična je situacija i kod ocjenjivanja razloga kombinacije teorijskoga i praktičnoga učenja, dok gotovo polovina studenata razlog kvalitetne izvannastavne aktivnosti ocjenjuje tek kao bitan razlog. Iako bi gotovo bilo za očekivati da studenti radom u pravnim klinikama nastoje stvarati poznanstva i prilike za zapošljavanje izlaskom na tržište rada, razlog stjecanja poznanstava u radu s klijentima, koja studentima mogu kasnije koristiti, najvećim dijelom studenti ocjenjuju kao ni bitan ni nebitan razlog. Upravo to ukazuje na činjenicu da bi zainteresiranost studenata za rad u Pravno-ekonomske klinici bila i veća kad bi eminentna imena pravne i ekonomske struke sudjelovala u mentorstvu. Međutim, nedostatak praktičnih znanja i prakse općenito prednjači kao izuzetno bitan razlog priključenja radu Pravno-ekonomske klinike što ukazuje na daljnju potrebu razvijanja različitih modela rada, odnosno osim rada na predmetima klijenata, potrebno je nastojati i razvijati mogućnosti praktičnoga rada u organizacijama pravne i ekonomske struke.

Osim analize razloga zbog kojih se studenti priključuju radu Pravno-ekonomske klinike, potrebno je uzeti u obzir i stavove studenata o radu Pravno-ekonomske klinike. Stoga su studenti odabirom odgovora *uopće se ne slažem*, *uglavnom se ne slažem*, *niti se slažem niti se ne slažem*, *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem* istaknuli svoje stavove o radu Pravno-ekonomske klinike. Po pitanju mentora 40,48 % studenata uglavnom se slaže da su mentori dostupni za savjet i pomoć u rješavanju predmeta, njih 38,1 % u potpunosti se slaže s tom tvrdnjom, 19 % niti se slaže niti se ne slaže, dok se 2,38 % studenata uglavnom ne slaže s tvrdnjom da su mentori

dostupni za savjet i pomoć. S obzirom na specifičnost ustrojstva i djelovanja Pravno-ekonomske klinike, bitno pitanje za studente jest i stupanj zadovoljstva kombinacijom grupa studenata pravnoga i ekonomskoga studija pa tako 35,71 % studenata smatra kako ovakva kombinacija studenata daje dobre rezultate rješavanjem predmeta. Nadalje, 47,62 % studenata uglavnom se slaže da kombinacija grupa studenata pravnoga i ekonomskoga studija daje dobre rezultate u rješavanju predmeta, njih 7,14 % niti se slaže niti se ne slaže s takvom tvrdnjom, dok se njih 9,52 % uglavnom ne slaže s tvrdnjom da kombinacija studenata pravnoga i ekonomskoga studija daje dobre rezultate u rješavanju predmeta. Rad u Pravno-ekonomskoj klinici opravdano je rezerviran za studente treće, četvrte i pete godine studija jer se očekuje da u tom stadiju imaju dostatna znanja koja im mogu koristiti u rješavanju predmeta. Tako se 50 % studenata u potpunosti slaže da im stečena teorijska znanja predstavljaju podlogu za rad na predmetima, 40,48 % uglavnom se slaže s tom tvrdnjom dok se njih 9,52 % uglavnom ne slaže da im stečena teorijska znanja predstavljaju podlogu za rad na predmetima. Svaka izvannastavna aktivnost usmjerena je na podizanje kvalitete studentskoga standarda čime su studenti u prednosti u odnosu na ostale studente koji ne sudjeluju u takvim aktivnostima. Tako 45,24 % studenata Pravno-ekonomske klinike u potpunosti se slaže da su u prednosti u odnosu na svoje kolege radom u Pravno-ekonomskoj klinici, dok se njih 33,33 % uglavnom slaže s takvom tvrdnjom. Tek 11,9 % studenata niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom da su u prednosti u odnosu na svoje kolege, a 9,52 % studenata uglavnom se ne slaže s tvrdnjom da su u bilo kakvoj prednosti u odnosu na ostale kolege radom u Pravno-ekonomskoj klinici. Uspješnost rada Pravno-ekonomske klinike temelji se i na njezinoj organizacijskoj strukturi koja mora biti dovoljno uravnotežena između potreba studenata, mentora i klijenata. Naime, 33,33 % studenata u potpunosti se slaže s tvrdnjom da je organizacijska struktura Pravno-ekonomske klinike jednostavno postavljena, dok se njih 40,48 % uglavnom slaže s takvom tvrdnjom. Šestina studenata, odnosno njih 16,67 % niti se slaže niti se ne slaže, 7,14 % njih uglavnom se ne slaže, a tek se 2,38 % studenata uopće ne slaže s tvrdnjom o organizacijskoj strukturi Pravno-ekonomske klinike. Kako u radu Pravno-ekonomske klinike sudjeluju studenti viših godina, ključan je i njihov odabir u svrhu što kvalitetnijega rada. Stoga, 71,43 % studenata smatra kako postupak odabira studenata za rad u Pravno-ekonomskoj klinici nije složen, dakle gotovo tri četvrtine studenata smatra kako je postupak odabira studenata ispravan i jednostavan dok se 11,9 % njih uglavnom ne slaže s tom tvrdnjom. Tek 9,52 % studenata niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom da je postupak odabira studenata složen, a svega 7,14 % njih uglavnom se ne slaže s takvom tvrdnjom, odnosno smatra da je postupak odabira studenata za rad u Pravno-ekonomskoj klinici složen.

Grafikon br. 3: Stavovi studenata o radu u Pravno-ekonomskoj klinici Osijek

Izvor: obrada podataka prikupljenih anketnim istraživanjem autora rada, rujan 2020.

Isto tako važan dio povratnih informacija studenata kliničara o iskustvu rada u Pravno-ekonomskoj klinici jest i njihova ocjena rada. Studenti su tako ocjenama od 1 do 5 ocjenjivali svoje iskustvo rada u Pravno-ekonomskoj klinici pri čemu je ocjena 1 predstavljala izuzetno negativno iskustvo, 2 negativno iskustvo, 3 ni pozitivno ni negativno iskustvo, 4 pozitivno iskustvo te 5 izuzetno pozitivno i korisno iskustvo. Iako je studentima bilo ponuđeno pet ocjena, ocjene su bile u rasponu od 3 do 5 pa je tako 47,62 % studenata svoje iskustvo rada u Pravno-ekonomskoj klinici ocijenilo ocjenom 5 – kao izuzetno pozitivno i korisno iskustvo, njih 38,1 % ocjenom 4, dok je 14,29 % studenata svoje iskustvo ocijenilo ocjenom 3 – ni pozitivno ni negativno iskustvo. Prosječna ocjena iskustva rada u Pravno-ekonomskoj klinici tako je 4,33 što daje izuzetno čvrstu četvorku i uglavnom pozitivno iskustvo.

Rad na konkretnim predmetima u Pravno-ekonomskoj klinici studentima nedvojbeno donosi značajno iskustvo i često se postavlja pitanje potrebe dodatnoga vrednovanja rada studenata. Međutim, čak 64,29 % studenata smatra kako rad u Pravno-ekonomskoj klinici ne treba dodatno vrednovati dok njih 35,71 % ipak smatra kako bi taj rad trebao biti dodatno vrednovan. Iako je postotak studenata koji smatraju

da rad u Pravno-ekonomskoj klinici treba posebno vrednovati manji, brojni su načini na koji bi sami studenti proveli dodatno vrednovanje. Neki od studenata smatraju da bi se trebali dodjeljivati ECTS bodovi, priznati praktično iskustvo rada umjesto polaganja jednoga izbornog predmeta na fakultetu, naznačiti *pro bono* rad u diplomu ili pak nagraditi posebno istaknute studente stipendijom ili plaćenom praksom, stažiranjem i slično. Nadalje, studenti su mišljenja kako bi se trebale izdavati posebne potvrde te da bi trebali imati prednosti pri sudjelovanju na raznim studentskim konferencijama i događajima, kao i mogućnost dodatnih izobrazbi. Isto tako, nemali broj studenata smatra kako bi rad bio dostatno vrednovan izdavanjem personaliziranih preporuka koje bi koristile pri (prvom) zapošljavanju po izlasku na tržište rada.

Kod pitanja otvorenoga tipa o načinima na koje bi Pravno-ekonomska klinika mogla unaprijediti svoj rad i daljnje djelovanje, studenti su iscrpno naveli načine na koje je to moguće. Dio studenata mišljenja je kako se djelovanje Pravno-ekonomske klinike može poboljšati višim stupnjem međuljudske komunikacije, konkretno, da se studenti barem dva puta semestralno okupe na neformalnom druženju na kojemu bi izmjenjivali svoja iskustva, na taj bi se način bolje upoznali s mentorima, a što bi bio i korak bržeg zapošljavanja izlaskom na tržište rada. S druge pak strane, postoje i mišljenja prema kojima bi trebalo ispitati preferencije studenata, pa prema tome sastaviti grupe studenata. Kao način poboljšanja rada nameće se i potreba manjeg broja kliničara koji bi prošli intenzivniji stupanj provjere, čime bi i konačna kvaliteta danih rješenja zasigurno bila na puno višem stupnju. Gotovo svaki četvrti odgovor studenata kako poboljšati rad Pravno-ekonomske klinike temelji se na potrebi kreiranja boljeg marketinga i značajnije prisutnosti na društvenim mrežama. Usko povezano s marketinškim prijedlozima nalazi se i prijedlog časopisa koji bi izlazio jednom ili dva puta godišnje, a koji bi predstavljao aktualnosti iz Pravno-ekonomske klinike uz davanje odgovora na neka učestala pitanja što bi posljedično privuklo potencijalne klijente, a zasigurno bi utjecalo i na povećanje broja posjetitelja web stranice. Iako se Pravno-ekonomska klinika primarno bavi praktičnim radom, kao mogućnost poboljšanja rada, studenti ističu kako bi se njezino djelovanje trebalo zasnivati i na znatno više predavanja od strane stručnjaka iz raznih organizacija tematski bliskima Pravno-ekonomskoj klinici. Nadalje, studenti navode potrebu za većim stupnjem izravne komunikacije s klijentima, a što se posljedično odnosi i na dulji vremenski period za rješavanje predmeta. Neke od ideja studenata temelje se i na posjetima raznim poduzetničkim i drugim državnim institucijama u svrhu dodatne praktične i teorijske izobrazbe čime bi nedvojbeno i kvaliteta daljnjeg rada bila na znatno višem stupnju, a sama Pravno-ekonomska klinika istaknula bi se kao svojevrsna profesionalizirana organizacija poduzetničke potpore.

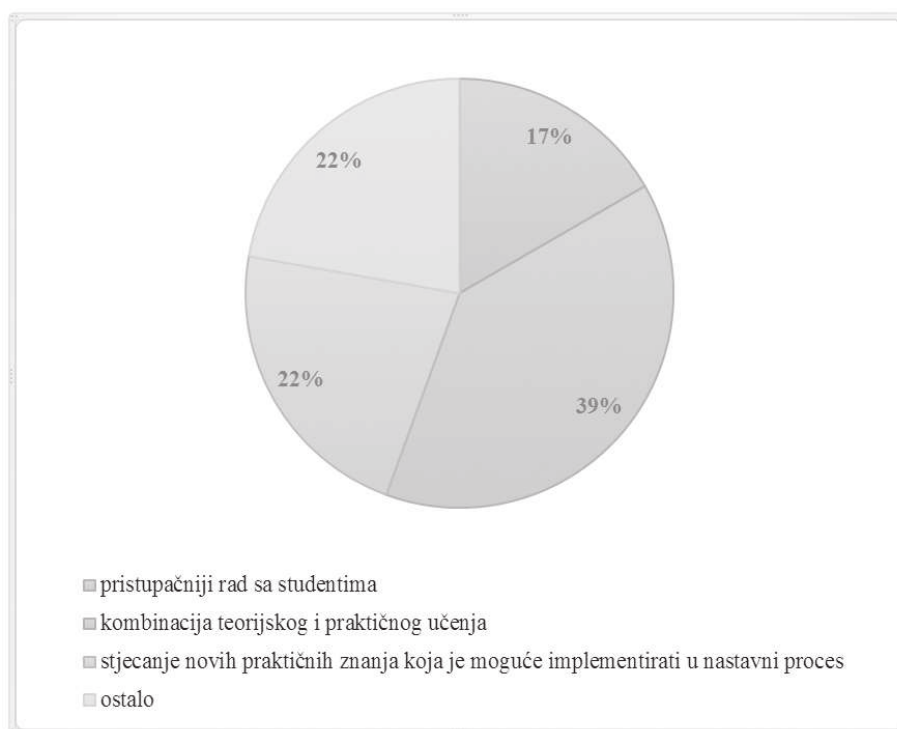
3.2. Iskustvo mentorstva u Pravno-ekonomskoj klinici Osijek

Tijekom rujna 2020. godine, na uzorku od ukupno 18 mentora koji su sudjelovali u radu Pravno-ekonomske klinike Osijek tijekom akademske godine 2019./2020. provedeno je istraživanje o iskustvima njihova mentorstva u Pravno-ekonomskoj klinici, pri čemu je istraživanje bilo koncipirano tako da se ispitivao stupanj zadovoljstva mentorstvom, razlog priključivanja radu, odnosno mentorstvu te ocjena

pojedinih razloga mentorstva. Uz prethodno naveden set zatvorenih pitanja, otvorena pitanja odnosila su se na načine kojima bi dodatno trebalo vrednovati rad studenata te načine kojima bi se poboljšao rad Pravno-ekonomske klinike.

Što se tiče osnovnih statističkih pokazatelja vezanih uz mentore, oni su sljedeći. Naime, mentorstvo je u Pravno-ekonomskoj klinici obavljalo 66,7 % mentorica, dok je mentora bilo 33,3 %. Kad je pak u pitanju institucionalna pripadnost mentora, najveći broj mentora je s Pravnoga fakulteta – njih 55,6 %, 33,3 % je s Ekonomskoga fakulteta, 5,6 % dolazi iz redova odvjetništva, a isti postotak dolazi iz redova institucija poduzetničke potpore. Najveći broj mentora, 38,9 %, odlučuje se na tu ulogu zbog kombinacije teorijskoga i praktičnoga učenja, 22,2 % kao razlog mentorstva navodi stjecanje novih praktičnih znanja koja je moguće implementirati u nastavni proces, 16,7 % kao razlog navodi pristupačniji rad sa studentima, dok njih 22,2 % kao razlog navodi ostalo (praktični rad s budućim pravnicima/ekonomistima, želja za aktivnim bavljenjem pravnom praksom, institucionalna prisutnost).

Grafikon br. 4: Razlozi mentorstva u Pravno-ekonomskoj klinici Osijek

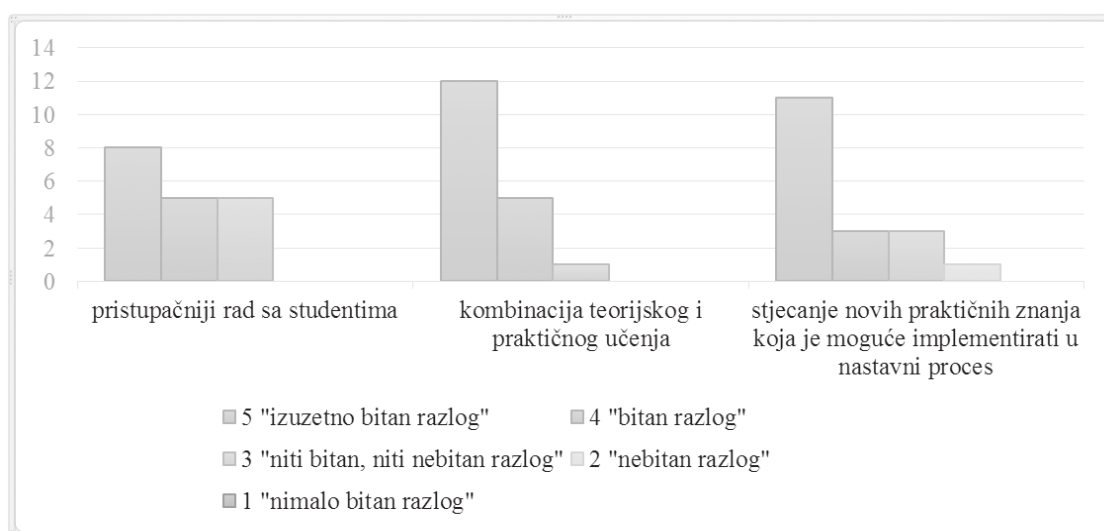

Izvor: obrada podataka prikupljenih anketnim istraživanjem autora rada, rujan 2020.

Osim pojedinačnoga odabira razloga mentorstva u Pravno-ekonomskoj klinici, mentori su svaki od prethodno navedenih razloga ocjenjivali ocjenom od 1 do 5, pri čemu je ocjena 1 predstavljala nimalo bitan razlog, 2 nebitan razlog, 3 ni bitan ni nebitan razlog, 4 bitan razlog te 5 izuzetno bitan razlog. Kad je u pitanju razlog pristupačnijega rada sa studentima, 44,4 % mentora ovaj razlog ocijenilo je ocjenom 5, njih 27,78 % ocjenom 4 te isto tako 27,78 % njih ocjenom 3. Nešto su drukčiji

postotci kod razloga kombinacije teorijskoga i praktičnoga učenja pa je tako 66,67 % mentora ovaj razlog ocijenilo ocjenom 5, njih 27,78 % ocjenom 4 te 5,56 % ocjenom 3. Što se pak tiče stjecanja novih praktičnih znanja koja je moguće implementirati u nastavni proces kao razlog mentorstva, 61,1 % mentora ovaj razlog ocjenjuje ocjenom 5, 16,67 % ocjenom 4, isti postotak njih ocjenjuje ocjenom 3 te 5,56 % njih ocjenom 2.

Grafikon br. 5: Ocjena razloga mentorstva u Pravno-ekonomskoj klinici Osijek

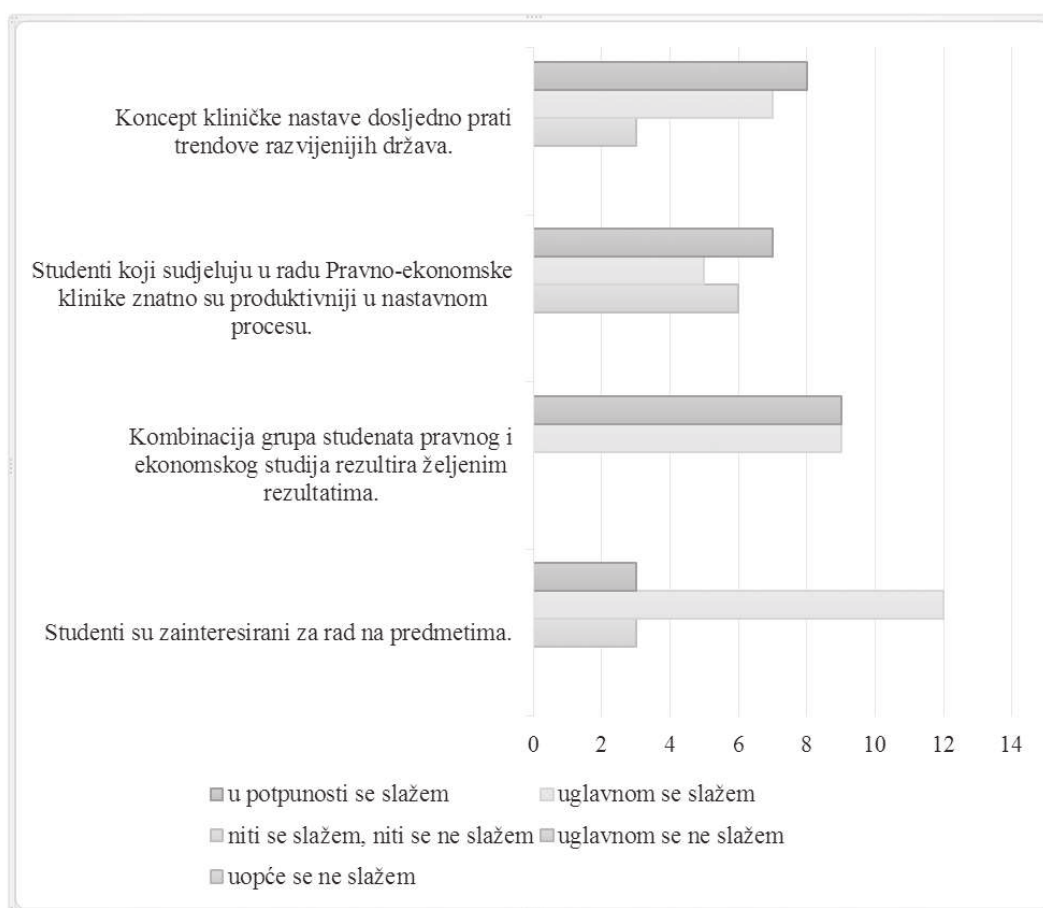

Izvor: obrada podataka prikupljenih anketnim istraživanjem autora rada, rujan 2020.

Stavovi mentora o pojedinim pitanjima vezanima uz mentorstvo u Pravno-ekonomskoj klinici znatno doprinose daljnjem razvoju kliničkoga obrazovanja i mogućnostima unaprjeđenja istoga. Tako su mentori odabirom odgovora *uopće se ne slažem*, *uglavnom se ne slažem*, *niti se slažem niti se ne slažem*, *uglavnom se slažem* i *u potpunosti se slažem* istaknuli svoje stavove o pojedinim pitanjima glede mentorstva. Čak 66,67 % mentora uglavnom se slaže kako su studenti zainteresirani za rad na predmetima, njih 16,67 % u potpunosti se slaže, dok se u istom postotku – 16,67 % niti slaže niti ne slaže s takvom tvrdnjom. S druge pak strane, kod tvrdnje da kombinacija grupa studenata pravnoga i ekonomskoga studija rezultira željenim rezultatima, mentori su podijeljeni pa se tako 50 % njih uglavnom s time slaže, dok se preostalih 50 % u potpunosti slaže s time. Mentori su iznijeli, odnosno ocijenili i stav o utjecaju kliničke nastave na obrazovni proces studenata pa se tako s tvrdnjom da su studenti koji sudjeluju u radu Pravno-ekonomske klinike znatno produktivniji u nastavnom procesu u potpunosti slaže 38,89 % mentora, njih 27,78 % uglavnom se slaže, dok se njih 33,3 % niti slaže niti ne slaže. Kako je koncept kliničkoga obrazovanja relativna novina u Republici Hrvatskoj, 44,4 % mentora u potpunosti se slaže da koncept kliničke nastave dosljedno prati trendove razvijenijih država, njih 38,89 % uglavnom se slaže s time, dok se njih 16,67 % s time niti slaže niti ne slaže. Analizom ovako dobivenih podataka razvidno je kako mentori izuzetno pozitivno promišljaju o stavovima vezanima uz mentorstvo pa nijedan od ponuđenih stavova nije promatran u

negativnom kontekstu tvrdnjama. Isto tako, tvrdnja da su studenti zainteresirani za rad na predmetima ostavlja prostor za napredak jer dvije trećine mentora tek se uglavnom slaže s tom tvrdnjom. Međutim, produktivnost studenata u nastavnom procesu, a koji sudjeluju u radu Pravno-ekonomske klinike, ukazuje na to da je studente potrebno dodatno poticati za rad, odnosno da je pojedine nastavne sadržaje potrebno značajnije obrađivati kako bi spoj teorijskih i praktičnih znanja urodio plodom i studente učinio produktivnijima. Važan je i stav mentora o dosljednom praćenju trendova kliničke nastave jer ono ukazuje i na razumijevanje potreba veće zastupljenosti praktične nastave studenata pravnoga i ekonomskoga studija, odnosno samo suvremeni pristupi u kliničkoj nastavi pomoći će studentima po izlasku na tržište rada.

Grafikon br. 6: Stavovi mentora o mentorstvu u Pravno-ekonomskoj klinici Osijek

Izvor: obrada podataka prikupljenih anketnim istraživanjem autora rada, rujan 2020.

Iskustvo mentorstva u Pravno-ekonomskoj klinici mentori su ocjenjivali ocjenama od 1 do 5, pri čemu je ocjena 1 predstavljala izuzetno negativno iskustvo, 2 negativno iskustvo, 3 ni pozitivno ni negativno iskustvo, 4 pozitivno iskustvo te 5 izuzetno pozitivno i korisno iskustvo. Tako je 50 % mentora Pravno-ekonomske klinike ocijenilo svoje iskustvo mentorstva ocjenom 4 kao pozitivno iskustvo, dok je preostalih 50 % ocijenilo ocjenom 5 kao izuzetno pozitivno i korisno iskustvo.

Pitanje dodatnoga vrednovanja rada studenata u Pravno-ekonomskoj klinici bilo je postavljeno i studentima i mentorima. Dok su studenti najvećim dijelom bili protiv dodatnoga vrednovanja, kod mentora su odgovori potpuno drukčiji pa je tako tek njih 17 % protiv toga, dok je 83 % mentora za dodatno vrednovanje studenata. Ovakav rezultat odgovora zasigurno je posljedica toga što mentori često prepoznaju studente koji doista rade, aktivni su i doprinose radu i razvoju Pravno-ekonomske klinike. Referirajući se na ovakav rezultat, kao načine na koje bi studente trebalo dodatno vrednovati, mentori navode dodatne ECTS bodove, izuzimanje od pisanja seminarskoga rada za studente koji su sudjelovali u radu barem dvaju predmeta, dodatno bodovanje na ispitima, posebne nagrade, preporuke ili *diploma supplement*, dok dio njih smatra da su profesori ti koji bi trebali odrediti načine dodatnoga vrednovanja.

Što se pak tiče unaprjeđenja djelovanja i rada Pravno-ekonomske klinike, mentori i po tom pitanju imaju brojne prijedloge. Tako neki od mentora predlažu da se pristup u Pravno-ekonomsku kliniku omogući samo najboljim i odabranim studentima, da se smanji broj predmeta tijekom godine, ali da se tako studentima omogući ozbiljniji rad na predmetima da u punom smislu povežu teoriju i praksu. Upravo bi to bilo rješenje za povećanje aktivnosti studenata jer ustaljenim konceptima studenti postaju pasivni i rad u Pravno-ekonomskoj klinici više doživljavaju kao obvezu, a ne aktivnost koja im može pomoći u daljnjem profesionalnom razvoju. Nadalje, mentori su mišljenja i kako se djelovanje i rad mogu unaprijediti i projektom koji bi omogućio neovisno financiranje daljnjega razvoja što bi posljedično utjecalo i na uključivanje vanjskih sudionika (lokalna vlast i drugo) čime bi se Pravno-ekonomska klinika značajnije približila svojim radom pravnim i fizičkim osobama. Općenito, potrebna je značajnija suradnja s drugim institucijama, osobito praktičarima iz Porezne uprave, tijelima javne vlasti koja se bave pitanjima poduzetništva te trgovačkim društvima čime bi se studenti na jedan drukčiji način upoznali s praktičnim problemima. Isto tako, djelovanje Pravno-ekonomske klinike poboljšalo bi se i u slučaju kad bi ona bila sastavni dio studijskoga programa i na Pravnom i na Ekonomskom fakultetu pa bi tako i motivacija studenata bila veća. Neizostavni prijedlozi za daljnji rad Pravno-ekonomske klinike svakako su i oni marketinškoga tipa.

3.3. *Klijenti Pravno-ekonomske klinike Osijek*

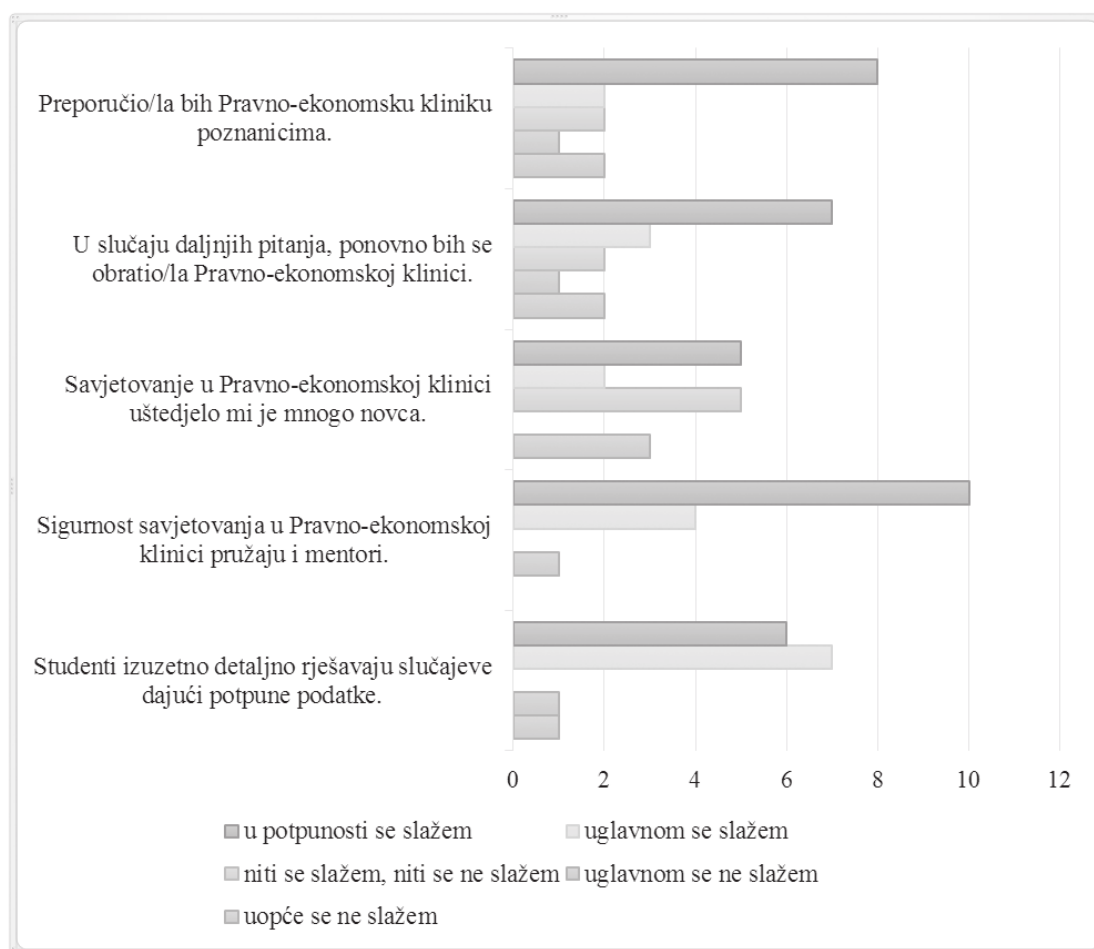
Tijekom rujna 2020. godine Pravno-ekonomska klinika Osijek provela je istraživanje među svojim dosadašnjim klijentima o iskustvu savjetovanja. Istraživanju je pristupilo ukupno 15 klijenata, a uz osnovne statističke pokazatelje, spol i godinu rođenja, klijenti su davali i odgovore na pitanja o pouzdanosti savjetovanja, zadovoljstvu provedenoga savjetovanja kao i načinima na koje su saznali za Pravno-ekonomsku kliniku. Od ukupnoga broja klijenata koji su ispunili anketu, 66,7 % bile su klijentice, dok su 33,3 % bili klijenti. Promatrajući klijente prema godini rođenja, raspon je bio od 1950. do 1997. godine pri čemu je 46,67 % njih rođeno 1990. nadalje. Pouzdanost savjetovanja u Pravno-ekonomskoj klinici klijenti su ocjenjivali ocjenom od 1 do 5, pri čemu je ocjena 1 predstavljala izuzetnu nepouzdanost, 2 nepouzdanost, 3 ni pouzdanost ni nepouzdanost, 4 pouzdanost te 5 izuzetnu pouzdanost i sigurnost.

Tako je 13,3 % klijenata pouzdanost savjetovanja ocijenilo ocjenom 2, njih 60 % ocjenom 4 te 26,7 % ocjenom 5.

Međutim, kad je u pitanju ocjena usluge savjetovanja, klijenti su isto tako ocjenjivali ocjenama od 1 do 5 uslugu savjetovanja, pri čemu je ocjena 1 predstavljala izuzetno loše iskustvo, 2 loše iskustvo, 3 ni loše ni dobro iskustvo, 4 dobro iskustvo te 5 izuzetno dobro iskustvo. Ocjenom 2, kao loše iskustvo, savjetovanje je ocijenilo 13,3 % klijenata, ocjenom 4 njih 40 %, dok je ocjenom 5, kao izuzetno dobro iskustvo, ocijenilo njih 46,7 %. Kad je u pitanju izvor saznanja za Pravno-ekonomsku kliniku, čak 60 % klijenata saznalo je preporukom, 6,7 % putem televizije, isti postotak putem društvenih mreža, dok je njih 26,6 % saznalo na ostale načine (pretraživanjem interneta ili prethodnim studiranjem na Pravnom ili Ekonomskom fakultetu).

Klijenti su ti koji značajno oblikuju daljnji razvoj Pravno-ekonomske klinike zbog čega su bitna i njihova stajališta o pojedinim pitanjima vezanima uz iskustvo savjetovanja. Tako su klijenti ocjenjivali stupanj slaganja, odnosno neslaganja s pojedinim tvrdnjama odabirom odgovora *uopće se ne slažem, uglavnom se ne slažem, niti se slažem niti se ne slažem, uglavnom se slažem i u potpunosti se slažem*. S tvrdnjom da studenti izuzetno detaljno rješavaju predmete dajući tako potpune podatke u potpunosti se slaže 40 % klijenata, uglavnom se slaže njih 46,67 %, uglavnom se ne slaže 6,67 %, a isti postotak ispitanih klijenata uopće se ne slaže s takvom tvrdnjom. Nadalje, 66,67 % klijenata u potpunosti se slaže s tvrdnjom da sigurnost savjetovanja u Pravno-ekonomskoj klinici pružaju i mentori, njih 26,67 % uglavnom se slaže, dok se njih 6,67 % uglavnom ne slaže s time. 33,3 % klijenata u potpunosti se slaže kako im je savjetovanje u Pravno-ekonomskoj klinici uštedjelo mnogo novca, njih 13,33 % uglavnom se slaže s time, 33,3 % niti se slaže niti se ne slaže, dok se 20 % njih uopće ne slaže s time. U slučaju daljnjih pitanja, 46,67 % klijenata u potpunosti se slaže da bi se ponovno obratili za savjetovanje Pravno-ekonomskoj klinici, njih 20 % uglavnom se slaže, 13,33 % niti se slaže niti se ne slaže, 6,67 % uglavnom se ne slaže, dok se 13,33 % uopće ne slaže s takvom tvrdnjom. Međutim, 53,33 % klijenata u potpunosti se slaže kako bi preporučili Pravno-ekonomsku kliniku poznanicima, njih 13,33 % uglavnom se slaže, isti postotak klijenata niti se slaže niti se ne slaže, 6,67 % uglavnom se ne slaže, dok se njih 13,33 % uopće ne slaže.

Grafikon br. 7: Stavovi klijenata o savjetovanju u Pravno-ekonomskoj klinici Osijek

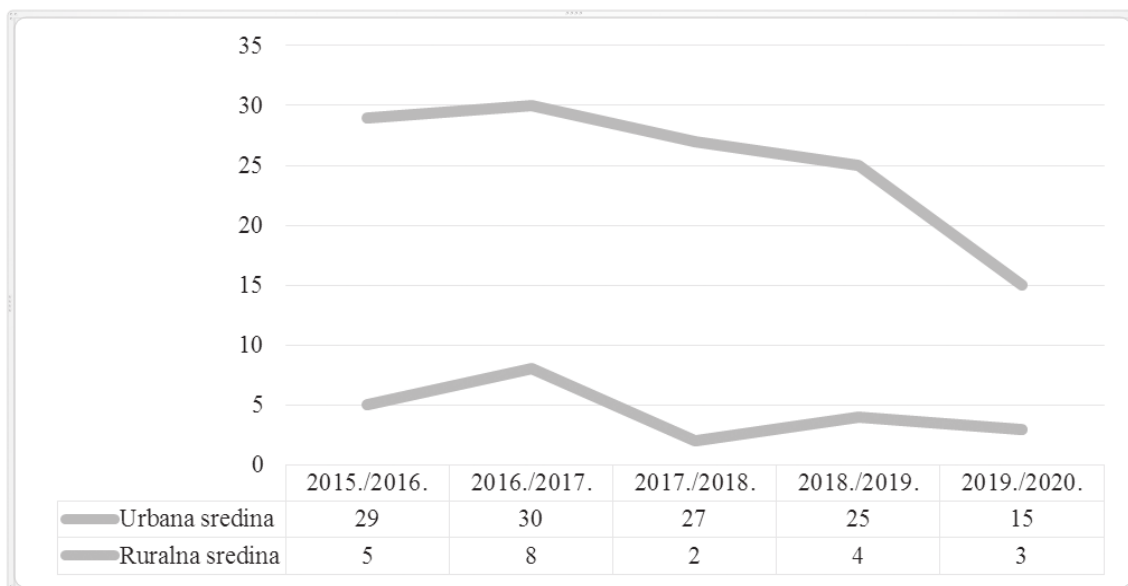
Izvor: obrada podataka prikupljenih anketnim istraživanjem autora rada, rujan 2020.

Na pitanje kako bi Pravno-ekonomska klinika mogla unaprijediti svoj rad i daljnje djelovanje, klijenti navode brojne načine. Tako navode detaljnije istraživanje (što iziskuje i dulje vrijeme za odgovor), bolji marketing, digitalizaciju komunikacije i opciju mrežne stranice s brzom *Question & Answer* sekcijom, izrada letaka i drugo. Općenito, klijenti su izuzetno zadovoljni danim odgovorima s obzirom na *pro bono* djelovanje studenata, no pojedini klijenti predlažu studiozniji rad na predmetima tako da sami studenti *razmišljaju* u ime klijenta i daju i niz drugih vezanih odgovora. Međutim, ono što je izuzetno bitno jest činjenica da su i sami klijenti stekli izuzetno visok stupanj povjerenja u Pravno-ekonomsku kliniku, svjesni su kako studenti pravnoga i ekonomskoga studija nemaju previše mogućnosti za stjecanje praktičnih znanja pa samim time podupiru ovakav način rada vjerujući da će studenti izlaskom na tržište rada biti spremni na niz poslovnih i profesionalnih izazova.

Od akademske godine 2015./2016. do 2019./2020. Pravno-ekonomska klinika imala je 148 klijenata, a izdano je preko 200 mišljenja. Od ukupne brojke dosadašnjih klijenata, njih 85,14 % dolazilo je iz urbanih sredina, dok je 14,86 % dolazilo iz ruralnih sredina. Najveći broj klijenata (38) bio je akademske godine 2016./2017.,

dok je najmanji broj (15) bio akademske godine 2019./2020. što je posljedica krize uzrokovane koronavirusom.

Grafikon br. 8: Kretanje klijenata Pravno-ekonomske klinike Osijek prema mjestu stanovanja od akademske godine 2015./2016. do 2019./2020.

Izvor: interna baza podataka Pravno-ekonomske klinike Osijek

Neki od upita s kojima se klijenti obraćaju Pravno-ekonomskoj klinici vezani su uz likvidaciju trgovačkoga društva, poticaje za zapošljavanje/samozapošljavanje, raskid ugovora, neoporezive primitke radnika i drugo. Međutim, čak 24,32 % klijenata obratilo se Pravno-ekonomskoj klinici u vezi s pokretanjem poslovanja što uključuje odabir pravnoga oblika, izradu poslovnoga plana te brojne druge usluge vezane uz to.

4. ZAKLJUČAK

Djelovanje pravnih klinika na pravnim fakultetima u Republici Hrvatskoj ima ključnu ulogu za razvoj pravničkoga obrazovanja. Naime, osim što pružaju mogućnost primjene stečenoga teorijskog znanja na konkretnim primjerima te stjecanja praktičnoga iskustva uz poznavanje odgovarajućega pozitivno-pravnog uređenja pravnih instituta, pravne klinike omogućuju studentima napredovanje i u brojnim drugim segmentima. Pri tome se posebno naglašava područje govorništva, upotreba stručne terminologije, pravnoga (stručnoga) pisanja i poboljšanje komunikacije s klijentima, koja je neizostavna u radnom profilu pravnika. Sudjelovanje u radu pravnih klinika uvelike pridonosi studentima i pruža im brojne prednosti u odnosu na druge oblike nastavnoga procesa, no bez kojega praktični dio ne bi mogao biti primjenjiv. Značaj i uloga pravnih klinika vidljiva je u sljedećem: unaprjeđenje kvalitete nastavnoga procesa, razvoj stručnih znanja i vještina, rad na praktičnim primjerima, razmatranje pravnih problema, proučavanje pravnih izvora, priprema

i aktivno sudjelovanje, timski rad, veća dostupnost pravne pomoći i učinkovitija pravna zaštita te jasniji uvid društvenoga okruženja u kojem se pravo primjenjuje te jačanje svjesnosti o ulozi pravnika u praksi. Kako je još uvijek prisutno mišljenje o nedostatku (nepostojanju) praktičnih znanja te nedovoljnoj zastupljenosti stručne prakse, kliničke nastave i izravnoga kontakta s poslodavcima, ukazuje se na daljnju potrebu unaprjeđenja postojećih modela funkcioniranja pravnih klinika (osim rada s klijentima, rješavanje konkretnih predmeta). Nadalje, potrebno je razvijati mogućnosti praktičnoga rada u tijelima u kojima poslove obavljaju magistri prava i ekonomije. U odnosu na dodatno vrednovanje rada studenata uključenih u Pravno-ekonomsku kliniku ističu se izneseni stavovi u trećem dijelu rada u analizi rezultata provedenoga istraživanja. Isto tako, važno je naglasiti koji su prijedlozi ispitanika u odnosu na potrebna poboljšanja rada Pravno-ekonomske klinike, jače vidljivosti i boljega oglašavanja u medijskom prostoru / na društvenim mrežama, suradnje s drugim klinikama, prijave na projekte i financiranje daljnjega razvoja itd. Osobito je pohvalno što se studentima Sveučilišnoga preddiplomskog i diplomskog studija Socijalni rad Pravnoga fakulteta Osijek omogućava izravan uvid u praksu te rad s korisnicima tijekom svih godina studija što predstavlja značajan napredak u ostvarivanju metoda rada u stvarnom okruženju.

Prikazom organizacijske strukture pravnih klinika na hrvatskim pravnim fakultetima razvidno je kako imaju relativno složene ustrojbene jedinice i tijela ovisno o funkcionalnosti i potrebama. Valja istaknuti kako su pojedine pravne klinike registrirane pri Ministarstvu pravosuđa i uprave (PK Zagreb, PK Split i PK Osijek *PRO BONO*), dok određene djeluju u okviru studijskih programa. Stoga se, unutar četiriju pravnih fakulteta u Republici Hrvatskoj, uočava različit pristup određenim elementima poput: postupak upisa pravne klinike visokoga učilišta u Registar prema Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći i Pravilniku o načinu vođenja registra pružatelja primarne pravne pomoći, osnivanje, djelovanje, podnošenje izvješća o radu, prijava projekata i financiranje, nadzor i drugi. U tome smjeru trebalo bi ujednačiti praksu u odnosu na navedene elemente. Također, ključno je naglasiti kako se u rad u pravnim klinikama uključuju studenti viših godina, odnosno od treće godine studija nadalje, sukladno uvjetima natječaja za prijem.

Kako je cilj rada ukazati na iskustva studenata Pravnoga fakulteta u Osijeku, odnosno kliničara Pravno-ekonomske klinike Osijek, najprikladniji način kojim je bilo moguće saznati promišljanja i stavove studenata, mentora i klijenata o radu Klinike uopće jest anketno istraživanje. Na temelju provedenoga istraživanja može se zaključiti kako se studenti priključuju radu Klinike zbog nedostatka praktične nastave, a isti razlog navode i mentori (mogućnost komplementarnosti teorijskoga i praktičnoga dijela obrazovnoga procesa). Kako su studenti Pravno-ekonomske klinike studenti treće, četvrte i pete godine, tako se i njihovi razlozi priključenja radu Klinike razlikuju. Studenti treće godine kao razlog navode stjecanje praktičnih znanja, studenti četvrte godine navode kombinaciju (stečenoga) teorijskoga znanja i stjecanja praktičnih znanja, dok studenti pete godine naglasak stavljaju na stjecanje praktičnih znanja te stjecanje poznanstava u radu s klijentima i mentorima, koja im kasnije mogu koristiti. Prethodno navedeni pokazatelji ukazuju na to kako je

studente potrebno potaknuti na uključivanje u pravne klinike već s početkom njihova pravničkoga obrazovanja jer, uslijed nedostatka vanjskih organizacija u kojima bi mogli stjecati praktična znanja, kao jedina opcija ostaju im pravne klinike koje bi se takvim djelovanjem doista istaknule kao stepenica ulaska u pravnu profesiju. Uz studente, ključni akteri za funkcioniranje pravnih klinika jesu i mentori koji svojim znanjima usmjeravaju studente u rješavanju predmeta i donošenju konačnih rješenja/prijedloga klijentima. Iako u radu pravnih klinika kao mentori sudjeluju i praktičari, akademski mentori su ti koji trebaju ukazivati na komplementarnost u donošenju odluka i pružanju besplatnoga savjetovanja klijentima.

Međutim, da bi pravne klinike postale prepoznatljive u svojem radu i djelovanju, potrebna je i podrška čitave zajednice što bi utjecalo i na jačanje povjerenja u rad pravnih klinika. U globaliziranom svijetu koji zahtijeva djelovanje po principima *multitaskinga* i pravne klinike moraju se prilagođavati i proširivati svoja područja djelovanja što se najbolje oslikava na primjeru Pravno-ekonomske klinike koja, kombinirajući područje prava i ekonomije, nastoji uvoditi suvremene aspekte u obrazovanje pravnika i ekonomista dajući im tako priliku za stjecanje dodatnih znanja. Globalizacija i jačanje društvenih ideja pokazatelji su kako će pravne klinike u budućnosti biti neizostavan segment društva te jamac jednakih mogućnosti primarne pravne pomoći za sve.

Ana Đanić Čeko, Ph. D., Assistant Professor

Iskra Jukić, student

Matko Guštin, student

University of Osijek, Faculty of Law

ROLE AND SIGNIFICANCE OF CLINICAL LEGAL EDUCATION ON FACULTIES OF LAW IN THE REPUBLIC OF CROATIA WITH SPECIAL OVERVIEW OF THE LEGAL-ECONOMIC CLINIC OF THE FACULTY OF LAW IN OSIJEK

Summary

The role of legal clinics is crucial for creating a system of modern legal education. They represent the platform for the application of theoretical as well as the opportunity for gaining practical knowledge referring to law. Legal clinics are undoubtedly the first step towards modernisation of the higher education sector since they provide the possibility for expansion of knowledge along with integration of students whose development in legal practice is achievable only through practical approach in the educational process. Formally speaking, the Republic of Croatia has regulated free legal aid using the legislative framework, which among other things, includes legal clinics as generators for strengthening legal education and civil society. Therefore, the authors will initially, through normative analysis, highlight the relevant provisions of the current Free Legal Aid Act. This legislative framework sets the fundamental determinants for the performance of legal clinics in providing primary legal aid. The significance of organising clinical exercises as a form of practical education is crucial for law students in the Republic of Croatia since it enables them to gain experience in legal knowledge they lack. The organisational system of legal clinics in the Republic of Croatia is, therefore, shortly presented. Clinical performance demands an interdisciplinary approach due to the fact that law nowadays is impossible to observe in only one direction, without introducing other closely related sciences in its application. That type of collaboration is, hence, presented and analysed in the example of the Legal-economic clinic of the Law Faculty in Osijek which connects two mutually overlapping areas – law and economics. Furthermore, the largest proportion of the paper is dedicated to the analysis of the research conducted by using the questionnaire method according to the set parameters. Conclusively, the significance of clinical education in the legal educational process is emphasized as well as certain differences in the organisational structure of legal clinics followed by final considerations regarding the obtained research results.

Keywords: legal-economic clinic, Faculty of Law in Osijek, Faculty of Economics in Osijek, the Free Legal Aid Act, clinical legal education

LITERATURA

Znanstveni i stručni radovi:

1. Bilić, Barbara, Čupić Tena i Havaš, Janko. „Hrvatska pravno-klinička iskustva u svjetlu dobrih europskih praksi“. *Pravnik* 53, br. 1 (2019): 101-123.
2. Čizmić, Jozo. „O pružanju besplatne pravne pomoći“. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 31, br. 1 (2010): 389-422.
3. Jelinić, Zvonimir. „Integrirano kliničko obrazovanje studenata prava i ekonomije prikaz projekta Pravno-ekonomske klinike Pravnog i Ekonomskog fakulteta u Osijeku“. *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku* 30, br. 3-4 (2014): 285-292.

Pravni propisi:

1. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 55/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
2. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Narodne novine, br. 62/08, 44/11, 81/11.
3. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Narodne novine, br. 143/13, 98/19.
4. Pravilniku o načinu vođenja registra pružatelja primarne pravne pomoći, Narodne novine, br. 64/14, 80/20.
5. Pravilnik Pravno-ekonomske klinike Osijek. Pristup 25. listopada 2020. PRAVILNIK-PRAVNO-EKONOMSKE-KLINIKE.pdf (unios.hr)
6. Pravilnik o organizaciji rada Pravne klinike Pravnog fakulteta u Osijeku „OSIJEK PRO BONO“. Pristup 27. listopada 2020. Microsoft Word - Pravilnik o radu Pravne klinike Pravnog fakulteta u Osijeku OSIJEK PRO BONO_October2019 (unios.hr)
7. Statut Pravnog fakulteta Osijek, svibanj 2019. Pristup 20. studenoga 2020. Pravni fakultet Osijek, visokoobrazovna ustanova, Stjepana Radića 13, 31000 Osijek, Hrvatska (unios.hr)

Internetski izvori:

1. *Ministarstvo pravosuđa i uprave*. Pristupljeno 23. studenoga 2020. <https://pravosudje.gov.hr/istaknute-teme/besplatna-pravna-pomoc/ovlastene-udruge-i-pravne-klinike-za-pruzanje-primarne-pravne-pomoci/6190>
2. *Ministarstvo pravosuđa i uprave*. Pristupljeno 29. listopada 2020. *Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske – Besplatna pravna pomoć (gov.hr)*
3. *Ministarstvo pravosuđa i uprave*, pristupljeno 29. listopada 2020., *Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske – Ovlaštene udruge i pravne klinike za pružanje primarne pravne pomoći (gov.hr)*
4. *Izješće o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć i utrošku sredstava za 2019. godinu*, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, rujan 2020., str. 1.-49. Pristupljeno 28. listopada 2020. *IZVJEŠĆE O OSTVARIVANJU PRAVA NA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ I UTROŠKU SREDSTAVA U 2019. GODINI*.pdf (gov.hr)
5. *KLINIK A NEWS, Bilten Pravne klinike Pravnog fakulteta u Osijeku OSIJEK PRO BONO*, Osijek, 2018., broj 1. Pristupljeno 20. listopada 2020. *Bilten Pravne klinike OSIJEK PRO BONO – PRAVNA KLINIKA PRAVNOG FAKULTETA U OSIJEKU OSIJEK PRO BONO* (unios.hr)
6. *Pravni fakultet Osijek, visokoobrazovna ustanova, Stjepana Radića 13, 31000 Osijek, Hrvatska (unios.hr)*; *Vijesti | Pravno ekonomska klinika (unios.hr)*; *Pravno-ekonomska klinika (efos.hr)*, pristupljeno 27. listopada 2020.
7. *PRAVNA KLINIKA PRAVNOG FAKULTETA U OSIJEKU OSIJEK PRO BONO – UNIVERSITY LAW CLINIC OSIJEK PRO BONO (unios.hr)*, pristupljeno 27. listopada 2020.
8. *Praxis Iuris*, pristupljeno 30. studenoga 2020.
9. *European Network for Clinical Legal Education*. Pristupljeno 12. studenoga 2020. *Definition of a Legal Clinic (encle.org)*.